МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ, СПОРТУ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ
КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Формування та реалізація державної регіональної політики: проблеми та перспективи у повоєнний період»

Здобувача вищої освіти ІІ курсу, групи МПА-24-1,
спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування,
освітньої програми «Регіональне управління та самоврядування»

_____ Остапчука Руслана Олександровича
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник _____ Канцур Інна Григорівна, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри

Керівник освітньо-професійної програми _____ Канцур Інна Григорівна, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри

Допущено до захисту за рішенням кафедри менеджменту та публічного управління протокол від «30» 01 2026 № 6

Завідувач кафедри менеджменту та публічного управління _____ Гусятинський Микола Володимирович, к.т.н., доцент

Ірпінь – 2026

Реєстрація № 8 21.01.2026 Бондаренко А.М.
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки 26.01.26 І.Т. Канцур
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 85 б.
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: І.В. Дікоб
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії:
(підпис) М.В Гуцатинюкий
(ініціали, прізвище)
(підпис) І.Т. Канцур
(ініціали, прізвище)
(підпис) О.І. Вашилова
(ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: голови комісії, членів комісії, секретаря,
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1.Доповідь	від 0 до 10	10		І.В. Дєков
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		М.В. Гулєтіна
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	20		І.Т. Кандур
4. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	10		О.І. Ващилова
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	40		В.Л. Самсонов
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	85		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЄКТС

Оцінка за 100- бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
85 б.	B	4 (добре)	10.02.2020	І.В. Дєков М.В. Гулєтіна І.Т. Кандур О.І. Ващилова В.Л. Самсонов

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною	Оцінка за шкалою	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	Б	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	ЄХ	2 (незадовільно)

Факультет соціально-гуманітарних технологій, спорту та реабілітації
Кафедра менеджменту та публічного управління
Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування
Освітня програма «Регіональне управління та самоврядування»

Затверджую
Завідувач кафедри менеджменту та публічного управління
М. В. Гусятинський
«30» 12 2024 р.

Завдання на кваліфікаційну роботу
здобувачу вищої освіти
Остапчуку Руслану Олександровичу
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи «Формування та реалізація державної регіональної політики: проблеми та перспективи у повоєнний період»

Затверджена наказом ректора від 27.12.2024 Наказ № 1915

2. Строк здачі закінченої роботи 01.02.2026

3. Цільова установка визначення рекомендацій щодо перспектив формування та реалізації державної регіональної політики у повоєнний період

Мета роботи теоретичне обґрунтування та практичний аналіз процесів формування і реалізації державної регіональної політики України, визначення основних проблем і перспектив її розвитку у повоєнний період

Об'єктом дослідження є процес формування та реалізації державної регіональної політики в Україні

Предметом дослідження є теоретичні, нормативно-правові, організаційно-управлінські та практичні аспекти удосконалення державної регіональної політики в умовах повоєнного відновлення держави

Базою дослідження є Бучанська міська територіальна громада

4. Вихідні дані до роботи Закони України, Постанови та Розпорядження Кабінету Міністрів України, які регулюють питання державної регіональної політики, монографії з досліджуваної проблеми, публікації в наукових періодичних виданнях, матеріали офіційних сайтів органів державної влади України, органів місцевого самоврядування, неурядових організацій, довідкові й статистичні матеріали тощо

5. Перелік графічного матеріалу Рис.1.1. Основні характеристики поняття «державна регіональна політика»; Рис.1.2. Цілі державної регіональної політики; Таблиця 1.1. Перелік документів стратегічного планування і реалізації державної регіональної політики; Таблиця 2.1. Загальна оцінка прямих збитків інфраструктури на листопад 2024 року; Рис. 2.1. Класифікація регіонів України за особливостями використання їхнього економічного потенціалу в умовах воєнного стану та з позицій перспектив повоєнного розвитку; Рис.2.2. Мапа руйнувань Київської області внаслідок військової агресії росії проти України; Рис.2.3.

Оцінка збитків Бучанської територіальної громади за період окупації; Рис. 2.4. Про формування та реалізації державної регіональної політики України у повоєнний періо 3.1. Основні напрями Плану реформ Ukraine Facility на 2024-2027 рр.; Рис. 3.2. Зав регіональної політики відповідно до Плану реформ Ukraine Facility на 2024-2027 рр.; Р Національні програми для досягнення цілей 2032 відповідно до Плану відновлення Укр

6. Зміст випускної кваліфікаційної роботи (перелік питань за кожним розділом) РОЗ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНА ПОЛІТИКИ; 1.1. Сутність, цілі та принципи державної регіональної політики Нормативно-правова база та інституційне забезпечення реалізації регіональної полі Україні; РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПРОБЛЕМ РЕАЛ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ У ВОЄННИЙ І ПОВОЄ ПЕРІОДИ; 2.1. Стан та тенденції розвитку регіонів України в умовах воєнного ста прикладі Бучанської міської територіальної громади); 2.2. Основні проблеми та вик формуванні й реалізації державної регіональної політики у повоєнний період (на пр Бучанської міської територіальної громади); РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

7. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Строк виконання		Пр
		За планом	Фактично	
1.	Вибір теми, вивчення літературних джерел, постановка проблеми та складання плану роботи	25.11.2024	25.11.2024	
2.	Підготовка першого розділу роботи та подання його керівнику	25.04.2025	25.04.2025	
3.	Підготовка другого розділу роботи та подання його керівнику	03.11.2025	03.11.2025	
4.	Підготовка третього розділу роботи та подання його керівнику	05.12.2025	05.12.2025	
5.	Підготовка вступу та формування висновків, списку літературних джерел. Оформлення роботи згідно вимог ДПУ та подання її керівнику	19.12.2025	19.12.2025	
6.	Доопрацювання робити з урахуванням зауважень керівника	до 16.01.2026	до 16.01.2026	
7.	Отримання відгуку керівника	26.01.2026	26.01.2026	
8.	Отримання зовнішньої рецензії	30.01.2026	30.01.2026	
9.	Попередній захист роботи	28-29.01.2026	28.01.2026	
10.	Перевірка роботи на унікальність	18.01.2026	18.01.2026	
11.	Допуск кваліфікаційної роботи до захисту зав.каф.	до 01.02.2026		
12.	Захист роботи			

8. Дата видачі завдання «30» 12 2024р.

9. Науковий керівник кваліфікаційної роботи _____ (підпис) І. Г. Канцур (прізвище, ініціали)

10. Гарант освітньо-професійної програми _____ (підпис) А. С. Близнюк (прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти _____ (підпис) Р. О. Остапчук (прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Формування та реалізація державної регіональної політики: проблеми та перспективи у повоєнний період

Метою кваліфікаційної роботи є теоретичне обгрунтування та практичний аналіз процесів формування і реалізації державної регіональної політики України, визначення основних проблем і перспектив її розвитку у повоєнний період.

Завданнями роботи є: визначити сутність, цілі та принципи державної регіональної політики; дослідити нормативно-правову базу та інституційне забезпечення реалізації регіональної політики в Україні; проаналізувати сучасний стан та тенденції розвитку регіонів України в умовах воєнного стану (на прикладі Бучанської міської територіальної громади); виявити основні проблеми та виклики у формуванні й реалізації державної регіональної політики у повоєнний період (на прикладі Бучанської міської територіальної громади); визначити перспективи вдосконалення державної регіональної політики України у повоєнний період.

Предметом дослідження є теоретичні, нормативно-правові, організаційно-управлінські та практичні аспекти удосконалення державної регіональної політики в умовах повоєнного відновлення держави.

Об'єктом дослідження є процес формування та реалізації державної регіональної політики в Україні.

Базою дослідження виступає Бучанська міська територіальна громада.

За результатами дослідження сформульовано висновки та зроблено обгрунтовані пропозиції.

Одержані результати можуть бути використані в освітньому та навчальному процесі, в управлінській діяльності органів місцевого самоврядування, в роботі місцевих органів виконавчої влади тощо.

Кваліфікаційна робота містить 102 сторінки основного тексту, 2 таблиці, 9 рисунків, список використаних джерел з 46 найменувань, додатки.

Ключові слова: державна регіональна політика, повоєнний період, період відновлення, децентралізація, сталий розвиток, інституційна спроможність.

Рік виконання кваліфікаційної роботи 2024-2026.

Рік захисту роботи 2026.

ANNOTATION

Formation and Implementation of State Regional Policy: Problems and Prospects in the Post-War Period

The aim of this qualification work is to provide a theoretical justification and practical analysis of the processes of formation and implementation of Ukraine's state regional policy, as well as to identify the main problems and prospects for its development in the post-war period.

The objectives of the work are to: define the essence, goals, and principles of state regional policy; examine the legal and institutional framework supporting the implementation of regional policy in Ukraine; analyze the current state and development trends of Ukraine's regions under martial law conditions (using the Bucha City Territorial Community as a case study); identify the main problems and challenges in the formation and implementation of state regional policy in the post-war period (on the example of the Bucha City Territorial Community); and determine the prospects for improving Ukraine's state regional policy in the post-war period.

The subject of the study includes theoretical, legal, organizational, managerial, and practical aspects of improving state regional policy in the context of post-war national recovery.

The object of the study is the process of formation and implementation of state regional policy in Ukraine.

The research is based on the Bucha City Territorial Community.

Based on the results of the study, conclusions have been drawn, and well-founded recommendations have been proposed.

The results obtained can be applied in educational and training processes, in the management activities of local self-government bodies, in the work of local executive authorities, and other areas.

The qualification work contains 102 pages of main text, 2 tables, 9 figures, a list of 46 references, and appendices.

Keywords: state regional policy, post-war period, recovery period, decentralization, sustainable development, institutional capacity.

Period of completion: 2024-2026.

Year of defense: 2026.

ЗМІСТ

ВСТУП……9

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ……14

1.1. Сутність, цілі та принципи державної регіональної політики……14

1.2. Нормативно-правова база та інституційне забезпечення реалізації регіональної політики в Україні……...27

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПРОБЛЕМ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ У ВОЄННИЙ І ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ……...40

2.1. Стан та тенденції розвитку регіонів України в умовах воєнного стану (на прикладі Бучанської міської територіальної громади)….40

2.2. Основні проблеми та виклики у формуванні й реалізації державної регіональної політики у повоєнний період (на прикладі Бучанської міської територіальної громади)……53

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД……..64

ВИСНОВКИ……..75

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……80

ДОДАТКИ……...…..86

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні трансформаційні процеси, спричинені повномасштабною війною в Україні, висувають нові вимоги до системи державного управління, зокрема до механізмів формування та реалізації регіональної політики. В умовах масштабних руйнувань інфраструктури, порушення соціально-економічних зв'язків та міграції населення особливої значущості набуває питання забезпечення збалансованого розвитку регіонів, відновлення їхнього потенціалу та створення передумов для сталого зростання у повоєнний період.

Державна регіональна політика є ключовим інструментом просторового вирівнювання, підвищення конкурентоспроможності територій і забезпечення соціальної згуртованості суспільства. Водночас ефективність її реалізації значною мірою залежить від узгодженості державних і місцевих стратегій розвитку, рівня децентралізації управління, спроможності регіонів до самостійного планування та залучення ресурсів.

У повоєнний період перед Україною постає завдання не лише відновлення зруйнованих територій, а й формування нової моделі регіональної політики, орієнтованої на стійкість, інноваційність і інтеграцію до європейського простору управління. Актуальність дослідження також зумовлена потребою удосконалення нормативно-правових, інституційних та фінансових механізмів реалізації державної регіональної політики в умовах післявоєнної відбудови та євроінтеграційних процесів.

Таким чином, вивчення проблем і перспектив формування та реалізації державної регіональної політики у повоєнний період є надзвичайно важливим як у теоретичному, так і в практичному вимірах, адже результати дослідження можуть стати основою для розроблення ефективних управлінських рішень, спрямованих на підвищення стійкості та збалансованості розвитку регіонів України.

Стан і ступінь розробки проблеми в спеціальній літературі. Питання формування та реалізації державної регіональної політики посідають важливе місце у наукових дослідженнях з державного управління, регіоналістики та

економічної політики. У вітчизняній науці проблематика регіонального розвитку розглядається з різних підходів — від теоретичного обґрунтування засад регіональної політики до практичних аспектів її впровадження в умовах децентралізації та європейської інтеграції. Значний внесок у формування сучасних наукових підходів до регіональної політики зробили З. С. Варналій та Р. Р. Білик [7], який досліджує питання економічної безпеки регіонів та фінансових аспектів регіонального розвитку; В. С. Кравців та Н.А. Мікула**,** які аналізують просторові особливості формування регіональної політики та механізми її реалізації на засадах децентралізації [39, 42]; В.І. Чужиков, який акцентує увагу на євроінтеграційних орієнтирах регіонального розвитку України [37]; М.В. Новикова та Н.О. Уколова, котрі досліджують управлінські механізми реалізації регіональної політики у контексті сталого розвитку [18]. Окремі аспекти державної політики відновлення та регіонального розвитку у повоєнний період відображені у сучасних аналітичних дослідженнях Інституту регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України, Національної академії державного управління при Президентові України, Центру економічного відновлення. Ці праці зосереджуються на питаннях планування повоєнної відбудови, просторової справедливості, підвищення стійкості регіонів і посилення міжрегіональної взаємодії. Водночас, незважаючи на вагомі наукові напрацювання, проблема формування та реалізації державної регіональної політики в умовах повоєнного відновлення України залишається недостатньо дослідженою. Потребує подальшого осмислення питання адаптації існуючих механізмів регіонального управління до нових викликів — воєнних, демографічних, інфраструктурних і соціально-економічних. Саме це зумовлює необхідність проведення комплексного дослідження, спрямованого на вдосконалення державної регіональної політики у післявоєнний період.

Мета та завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є теоретичне обґрунтування та практичний аналіз процесів формування і реалізації державної регіональної політики України, визначення основних проблем і перспектив її розвитку у повоєнний період.

В межах досягнення мети необхідно виконати такі *завдання:*

- визначити сутність, цілі та принципи державної регіональної політики;

- дослідити нормативно-правову базу та інституційне забезпечення реалізації регіональної політики в Україні;

- проаналізувати сучасний стан та тенденції розвитку регіонів України в умовах воєнного стану (на прикладі Бучанської міської територіальної громади);

- виявити основні проблеми та виклики у формуванні й реалізації державної регіональної політики у повоєнний період (на прикладі Бучанської міської територіальної громади);

- визначити перспективи вдосконалення державної регіональної політики України у повоєнний період.

Об'єктом дослідження є процес формування та реалізації державної регіональної політики в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні, нормативно-правові, організаційно-управлінські та практичні аспекти удосконалення державної регіональної політики в умовах повоєнного відновлення держави.

Базою дослідження є Бучанська міська територіальна громада.

Методи дослідження кваліфікаційної роботи. Методологічною основою дослідження є сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, які забезпечили комплексне, системне та об'єктивне вивчення проблем формування і реалізації державної регіональної політики.

У процесі дослідження використано: діалектичний метод – для розкриття сутності та еволюції державної регіональної політики; системний підхід – для аналізу взаємозв'язків між державними, регіональними й місцевими рівнями управління; історико-логічний метод – для вивчення розвитку регіональної політики в Україні; порівняльний аналіз – для узагальнення зарубіжного досвіду формування та реалізації регіональної політики; статистичний метод – для оцінки тенденцій соціально-економічного розвитку регіонів України; метод експертних оцінок та узагальнення – для визначення основних проблем і перспектив удосконалення державної регіональної політики у повоєнний період.

Інформаційною базою підготовки кваліфікаційної роботи є: законодавчі та нормативно-правові акти України, що регулюють питання державної регіональної політики та регіонального розвитку, зокрема Закони України «Про засади державної регіональної політики» [25], «Про місцеве самоврядування в Україні» [30], «Про місцеві державні адміністрації» [31] та інші. Також використано стратегічні й програмні документи державного рівня — Державну стратегію регіонального розвитку України на період до 2027 року [26], План заходів з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2027 [27], Концепцію відновлення місцевого самоврядування України [12] та інші офіційні матеріали урядових і відомчих структур. До інформаційних джерел належать статистичні дані Державної служби статистики України, Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України, матеріали Програми розвитку ООН, Світового банку, Європейської комісії, аналітичні звіти міжнародних організацій і вітчизняних дослідницьких центрів. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять наукові праці українських і зарубіжних учених у сфері державного управління, регіонального розвитку, просторової економіки та публічної політики.

Практична цінність одержаних результатів кваліфікаційної роботи полягає у можливості їх використання органами державної влади та місцевого самоврядування при формуванні стратегічних документів регіонального розвитку, програм післявоєнної відбудови територій, а також у процесі вдосконалення механізмів державного управління регіональним розвитком. Окремі положення дослідження можуть бути застосовані у науково-дослідній та навчальній діяльності закладів вищої освіти під час вивчення дисциплін із державного управління, регіональної політики та публічного адміністрування.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 102 сторінки, містить 2 таблиці, 9 рисунків і 46 джерел у бібліографічному списку.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Сутність, цілі та принципи державної регіональної політики

Україна нині перебуває під впливом численних ризиків і загроз, що суттєво позначаються на формуванні її політичного курсу. Одним із ключових напрямів державної політики залишається європейська інтеграція, яка передбачає адаптацію національних підходів до сучасних стандартів і практик економічного розвитку. Водночас головним чинником, що перешкоджає забезпеченню сталого розвитку, є повномасштабна збройна агресія проти України. Війна спричинила масштабні руйнування інфраструктури, скорочення робочих місць і дисбаланс між доходами та видатками державного бюджету. Перші місяці бойових дій стали надзвичайно складними для національної економіки, проте завдяки підтримці міжнародних партнерів і реалізації ефективної стабілізаційної політики вдалося поступово мінімізувати негативний вплив кризових процесів.

У контексті повоєнного відновлення роль державної регіональної політики стає особливо важливою. Вона виступає стратегічним інструментом держави, спрямованим на забезпечення відновлення і розвитку територій, урахування регіональних особливостей та оптимізацію використання ресурсного потенціалу. Сутність державної регіональної політики полягає у системному поєднанні економічних, соціальних, правових та організаційних заходів, що реалізуються державними органами для досягнення збалансованого розвитку регіонів.

Цей напрям політики передбачає узгодження загальнодержавних стратегічних цілей із специфікою окремих регіонів, стимулювання економічного зростання, покращення умов життєдіяльності населення, відновлення інфраструктури та забезпечення соціальної стабільності. Водночас вона має на меті зменшення територіальних диспропорцій, підтримку економічно слабших регіонів і формування умов для сталого розвитку в умовах постійних викликів, пов’язаних із наслідками воєнних дій.

З урахуванням зазначеного, державна регіональна політика у повоєнний період набуває комплексного характеру, поєднуючи відновлюючі, регулюючі та стимулюючі функції. Вона передбачає взаємодію центральних органів влади з

регіональними та місцевими структурами, а також координацію дій із міжнародними партнерами для максимально ефективного відновлення та розвитку територій.

У сучасних умовах трансформації суспільно-політичного та економічного життя України особливого значення набуває формування ефективної державної регіональної політики, спрямованої на забезпечення збалансованого розвитку територій, подолання міжрегіональних диспропорцій і зміцнення соціально-економічної єдності держави. Регіональна політика виступає ключовим інструментом реалізації державного управління на територіальному рівні, оскільки саме через неї забезпечується узгодження загальнонаціональних інтересів із місцевими потребами та ресурсними можливостями. В умовах післявоєнного відновлення України вона набуває нового змісту, орієнтованого на відбудову інфраструктури, підвищення стійкості регіональних економік і створення передумов для сталого розвитку громад.

Важливим елементом процесу розбудови української державності є формування та розвиток регіональної політики. Поняття *«регіон»* (від лат. *regio* — область, край) означає частину території держави, що вирізняється певними просторовими, економічними та соціальними характеристиками. Регіон є складною багаторівневою системою, яка має власні об’єкти та предмети управління, пов’язані зі специфічними проблемами територіального розвитку. За рівнем соціально-економічного поступу регіони можуть бути депресивними, тими, що перебувають у стадії розвитку, або динамічними.

«Загалом розвиток регіональної політики в України, від початку оголошення її незалежності за адміністративним регулюванням можна розділити на два глобальні етапи» [44]:

«Перший етап – формування централізованої системи управління (1991-2015 роки), яка мала єдиний центр прийняття рішень, тобто центральна влада формувала як загальнонаціональну, так і регіональну політику. Така система себе вижила, оскільки кожен регіон України має свої певні особливості, можливості, потреби та ресурси. Наслідком такої політики стало утворення

високорозвинених регіонів, які утримували менш розвинуті (дотаційні). У централізованій системі управління регіони не мали самостійності, залежали від результатів роботи інших регіонів. Держави, що мають сувору централізацію, не мають автономії на місцевому рівні і здійснюють управління виключно центральними органами влади. В кінцевому результаті централізоване управління призвело до економічної кризи, що призвело до високого рівня безробіття, низьких доходів на душу населення, інфляції, недостатнього рівня розвитку бізнесу. Причинами цих негативних явищ, окрім не ефективно побудованої політики держави стали: неорганізована взаємодія центральної та регіональної влади, низький рівень міжнародного партнерства, торгівельних відносин та іміджу країни, високий рівень корупції, тіньової економіки, «вимираючі» регіони. Централізована система управління не характеризується демократією, саме тому Україні потрібно було впроваджувати реформу децентралізації» [44].

«Другим етапом розвитку регіональної політики стало впровадження реформи децентралізації у 2015, адже децентралізація є найпопулярнішою системою управління в демократичних країнах світу і є одним із критеріїв вступу України до ЄС. Децентралізація уособлює в собі делегування повноважень від центральних органів влади до органів місцевого самоврядування. Ефективна реформа децентралізації базується не тільки на перерозподілі повноважень, а й на побудові якісної стратегії подальшого розвитку регіонів. Оптимістичним сценарієм реалізації цієї реформи є створення самостійних, фінансово-незалежних територіальних одиниць, які забезпечують всі потреби населення регіону в яких буде створюватися та розвиватися бізнес, покращуватися якість життя населення (у сфері освіти, охорони здоров’я, соціального захисту та соціальної підтримки, інше), що в результаті покращить національні економічні показники» [44].

«Державна політика у будь-якій сфері здійснює системний вплив держави в особі державних органів влади на суспільні процеси, що відбуваються на усій її території, у тому числі на будь-якій обмеженій, виділеній за певними ознаками

її територіальній частині – в регіоні. У цьому сенсі регіон будь-якого таксономічного рівня знаходиться під впливом державної політики, і всі економічні, соціальні, політичні процеси, що відбуваються в ньому, в більшій чи в меншій мірі визначаються результатами цього впливу» [38].

«Фактично будь-яке політичне рішення, що приймається на державному рівні, має прямі чи опосередковані, короткострокові, або відтерміновані у часі, територіальні наслідки, які можуть бути не тільки позитивними для жителів конкретного регіону, але й негативними, проте приймаються державою з точки зору загальнодержавних інтересів та потреб» [38].

«У вузькому розумінні регіональна політика держави – це окрема сфера державної політики з чітко визначеними рамками цілеспрямованого територіального впливу. Саме такий підхід дає можливість виділити дану сферу державної політики серед інших. Принципова відмінність регіональної політики від усіх інших галузевих (функціональних) політик полягає у виключно територіальному її впливі» [38].

Згідно Закону України «Про засади державної регіональної політики» «державна регіональна політика - система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб для забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України з урахуванням природних, історичних, екологічних, економічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів, їх етнічної і культурної самобутності» [25].

Отже, майже кожен напрям державної політики прямо або опосередковано пов’язаний із регіональним аспектом, тому державну політику можна розглядати як регіональну в широкому розумінні цього поняття.

Під поняттям «державна регіональна політика» ми розуміємо цілеспрямовану діяльність держави, спрямовану на забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів, ефективне використання їхнього потенціалу, подолання територіальних диспропорцій та створення умов для

підвищення рівня життя населення. Це система цілей, принципів, інструментів і механізмів, за допомогою яких держава впливає на розвиток територій, забезпечуючи гармонійне поєднання загальнонаціональних і регіональних інтересів.

Можемо виокремити такі ключові характеристики сутності державної регіональної політики (рис.1.1.):

1. Комплексність і системність заходів: державна регіональна політика охоплює організаційні, правові, економічні заходи, що застосовуються державою для регіонального розвитку [35].

2. Просторово-територіальна спрямованість: державна регіональна політика враховує просторові (територіальні) відмінності регіонів, їх потенціал, ресурси та потреби [11].

3. Збалансування між централізованими державними цілями і регіональними особливостями: державна регіональна політика має забезпечити узгодження загальнодержавних інтересів і специфіки регіонів [11].

4. Метою є підвищення ефективності регіонального розвитку та вирішення диспропорцій: державна регіональна політика спрямована на стимулювання розвитку регіонів, зменшення територіальних дисбалансів, забезпечення умов життєдіяльності [36].

5. Міжрівневість і взаємодія суб’єктів: реалізація державної регіональної політики передбачає участь державних органів, регіональних і місцевих влад, а також координацію між ними [15].

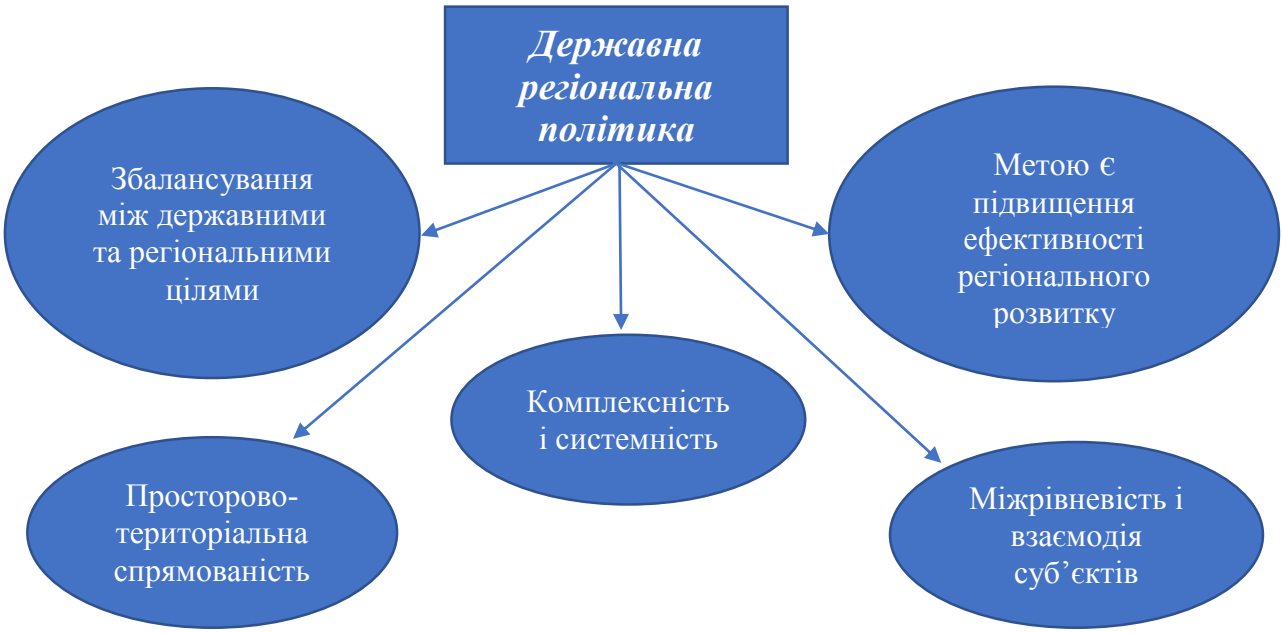

Рис.1.1. Основні характеристики поняття «державна регіональна політика»

Джерело: складено автором за даними [15, 11, 36, 15].

Тобто державна регіональна політика є комплексним і системним інструментом державного управління, що враховує територіальні особливості регіонів, їхній потенціал та потреби. Вона спрямована на узгодження загальнодержавних цілей із регіональними особливостями, підвищення ефективності регіонального розвитку та вирішення територіальних диспропорцій. Реалізація політики передбачає активну взаємодію між центральними, регіональними та місцевими органами влади, а також координацію дій із міжнародними партнерами. У повоєнний період роль державної регіональної політики особливо зростає, оскільки вона виступає ключовим механізмом відновлення територій, зміцнення їхньої стійкості, відновлення інфраструктури та створення умов для сталого розвитку регіонів.

Сутність державної регіональної політики проявляється через її цілі, які задекларовані у Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [26].

«Стратегічною метою державної регіональної політики до 2027 року є посилення соціально-гуманітарної, економічної, просторової згуртованості

України, зростання рівня безпеки і добробуту її громадян шляхом забезпечення потреб регіонів та територіальних громад у відновленні інфраструктури та модернізації економіки за принципом “краще, ніж було”, ефективного використання внутрішнього потенціалу територій, розвитку системи демократичного, децентралізованого та інклюзивного багаторівневого врядування» [26].

«Стратегічна мета державної регіональної політики до 2027 року досягається на основі трьох стратегічних цілей (рис.1.2.):

1. Формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах.

2. Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів.

3. Розбудова ефективного багаторівневого врядування» [26].

Рис.1.2. Цілі державної регіональної політики

Джерело: побудовано автором за даними [26].

Перша ціль державної регіональної політики полягає у створенні цілісної та згуртованої держави шляхом комплексного розвитку усіх ключових аспектів

суспільного життя. Вона передбачає забезпечення рівного доступу населення до соціальних послуг і підвищення якості життя в регіонах, сприяє розвитку освіти, культури, науки та збереженню культурної ідентичності громад, що зміцнює соціальну єдність. Крім того, мета охоплює стимулювання сталого економічного розвитку регіонів, створення робочих місць, підтримку підприємництва та залучення інвестицій для забезпечення економічної стабільності. Важливим аспектом є охорона природних ресурсів і запобігання деградації довкілля через впровадження екологічно збалансованих підходів, а також зміцнення територіальної цілісності, протидія загрозам і підвищення безпеки громадян. Одночасно увага приділяється ефективному плануванню та використанню територій, розвитку інфраструктури, зменшенню диспропорцій між містами і селами та досягненню просторової рівноваги.

Друга ціль державної регіональної політики, спрямована на підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів, відображає прагнення держави створити умови для сталого та ефективного розвитку територій, здатних успішно конкурувати на національному та міжнародному рівнях. Конкурентоспроможність регіонів передбачає не лише економічну активність і залучення інвестицій, а й розвиток інфраструктури, людського капіталу, інноваційних технологій, а також ефективне використання природних і соціальних ресурсів. Зміцнення конкурентоспроможності регіонів сприяє зменшенню диспропорцій між ними, стимулює створення нових робочих місць, підвищує доходи населення та покращує якість життя. Водночас це передбачає інтеграцію регіонів у національні та глобальні економічні процеси, розвиток підприємницького середовища, підтримку малого і середнього бізнесу, інновацій та науки. Таким чином, досягнення цієї цілі забезпечує економічну стійкість територій і сприяє їх гармонійному розвитку, що є ключовим фактором зміцнення держави в цілому.

Третя ціль державної регіональної політики, спрямована на розбудову ефективного багаторівневого врядування, відображає стратегічну мету створення системи управління, здатної забезпечити скоординовану діяльність на

всіх рівнях – від центрального до місцевого. Вона передбачає підвищення прозорості, підзвітності та професійності органів влади, оптимізацію процесів прийняття рішень і посилення взаємодії між державними інституціями та органами місцевого самоврядування. Ефективне багаторівневе врядування сприяє більш раціональному розподілу ресурсів, оперативному реагуванню на регіональні потреби та зменшенню адміністративних бар'єрів, що в кінцевому результаті підвищує якість надання послуг громадянам. Крім того, такий підхід стимулює децентралізацію, розвиток місцевого самоврядування та залучення громадськості до процесів управління, що зміцнює соціальну згуртованість і підвищує довіру до влади. Реалізація цієї цілі забезпечує баланс між централізованим контролем і регіональною автономією, створюючи умови для стабільного та гармонійного розвитку держави в цілому.

Тобто усі три цілі – формування згуртованої держави, підвищення конкурентоспроможності регіонів та розбудова ефективного багаторівневого врядування – утворюють комплексну основу регіональної політики, що забезпечує всебічний розвиток територій. Разом ці цілі формують системний підхід до розвитку України, поєднуючи соціальну згуртованість, економічну ефективність та адміністративну спроможність, що є ключовим фактором стійкого і гармонійного розвитку держави в цілому.

Крім того, пріоритети регіонального розвитку до 2027 року зосереджуються на створенні безпечних та соціально-економічно привабливих умов для повернення українців у регіони та територіальні громади. Важливим є відновлення та модернізація інфраструктури з дотриманням принципів прозорості, підзвітності, сталого розвитку, інклюзивності, енергоефективності, адаптації до кліматичних змін, стійкості до безпекових загроз та економічної доцільності. Передбачено підвищення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування на регіональному та місцевому рівнях через розвиток стратегічного планування, проектного менеджменту, цифровізації та антикорупційних механізмів. Особлива увага приділяється розвитку людського капіталу, відновленню підприємницької активності та економічному зростанню,

спираючись на внутрішній потенціал територій та регіональні смарт-спеціалізації. Планується вдосконалення багаторівневої системи врядування, наближення управлінських процесів до стандартів та кращих практик ЄС, а також активне залучення громадян до прийняття рішень на всіх рівнях влади. Не менш важливо відновлення порушених екосистем, постраждалих від воєнної агресії, та розвиток партнерських зв'язків, зокрема міжмуніципального, міжрегіонального та транскордонного співробітництва.

Досягнення визначених цілей державної регіональної політики неможливе без дотримання певних принципів, які формують основу її реалізації. Принципи виконують роль керівних орієнтирів, що забезпечують узгодженість дій на всіх рівнях управління, підвищують ефективність розвитку територій і сприяють збалансованому поєднанню соціальних, економічних, екологічних та безпекових аспектів. Вони визначають методологію розробки стратегій, програм та заходів регіонального розвитку, закладаючи підґрунтя для стабільного, прозорого та інклюзивного управління, що відповідає як національним інтересам, так і міжнародним стандартам.

Принципи державної регіональної політики визначають основні підходи та орієнтири, які забезпечують ефективний розвиток територій та гармонізацію відносин між центром і регіонами. Вони закладають методологічну основу для формування стратегій та програм регіонального розвитку, сприяють збалансованому розподілу ресурсів, підвищенню соціальної згуртованості, економічної стабільності та конкурентоспроможності територій. Дотримання цих принципів дозволяє забезпечити сталий, інклюзивний та прозорий розвиток регіонів, оптимізувати управлінські процеси та інтегрувати українські регіони у європейські та глобальні системи розвитку.

Згідно Закону України «Про засади державної регіональної політики» принципами державної регіональної політики є:

«1) законності - відповідності Конституції та законам України, міжнародним договорам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

2) співробітництва - узгодження цілей, пріоритетів, завдань, заходів і дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, забезпечення співробітництва між ними під час формування та реалізації державної регіональної політики;

3) паритетності - забезпечення рівних можливостей доступу об'єктів державної регіональної політики до ресурсів державної фінансової підтримки регіонального розвитку;

4) відкритості - забезпечення вільного доступу до інформації, що визначає державну регіональну політику і є у розпорядженні органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування;

5) субсидіарності - реалізації владних повноважень на найнижчому рівні управління, на якому це найбільш ефективно;

6) координації - взаємозв'язку та узгодженості довгострокових стратегій, планів і програм розвитку на державному, регіональному та місцевому рівнях;

7) згуртованості - забезпечення просторової, політичної, економічної, соціальної, гуманітарної єдності України;

8) історичної спадкоємності - врахування та збереження позитивних надбань попереднього розвитку регіонів;

9) етнокультурного розвитку - відродження етнічної самосвідомості та збереження духовної і матеріальної культури етносів, сприяння розвитку їхньої етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності;

10) сталого розвитку - розвитку суспільства для задоволення потреб нинішнього покоління з урахуванням інтересів майбутніх поколінь;

11) об'єктивності - розроблення всіх документів, що визначають державну регіональну політику, на основі реальних показників, яких реально досягти та які можливо оцінити;

12) рівних прав та можливостей жінок і чоловіків - відсутності обмежень чи привілеїв за ознакою статі та забезпечення рівних умов для реалізації прав жінок і чоловіків;

13) інклюзивності - дотримання інтересів осіб з особливими потребами шляхом урахування при формуванні і реалізації державної регіональної політики спеціальних заходів, спрямованих на забезпечення реалізації такими особами їхніх прав і основоположних свобод;

14) інтегрованого розвитку - поєднання галузевого та територіального підходів для розвитку територіальної громади та/або регіону, що забезпечує соціально-економічний та культурний розвиток територій» [25].

Принципи державної регіональної політики України визначають основні орієнтири її реалізації та забезпечують системний, збалансований розвиток територій. Вони спрямовані на дотримання законності, ефективну взаємодію між органами влади різних рівнів, рівні можливості доступу до ресурсів та прозорість управлінських процесів. Крім того, принципи передбачають врахування історичних надбань, етнокультурної специфіки регіонів, сталого розвитку, інтегрованого підходу до планування та інклюзивності, що дозволяє забезпечити соціальну згуртованість, економічну ефективність і гармонійний розвиток усіх територій країни. Загалом вони закладають основу для прозорого, справедливого та комплексного управління регіональним розвитком, орієнтованого як на сучасні потреби суспільства, так і на інтереси майбутніх поколінь.

Таким чином, державна регіональна політика України є ключовим інструментом забезпечення збалансованого розвитку територій, що враховує їхні специфічні особливості, потенціал та потреби населення. Вона поєднує комплекс економічних, соціальних, правових та організаційних заходів, спрямованих на відновлення і розвиток регіонів, усунення диспропорцій та підвищення якості життя громадян. Реалізація регіональної політики здійснюється через узгоджені дії центральних, регіональних та місцевих органів влади з урахуванням міжнародного досвіду та принципів прозорості, інклюзивності, сталого розвитку та ефективного багаторівневого врядування. В умовах післявоєнного

відновлення її роль стає особливо значущою, оскільки вона сприяє відбудові інфраструктури, зміцненню економічної та соціальної стійкості регіонів і створенню передумов для довгострокового розвитку країни.

Сутність державної регіональної політики полягає у системному, цілеспрямованому впливі держави на розвиток територій з урахуванням їхніх соціальних, економічних, культурних, екологічних та просторових особливостей. Вона забезпечує баланс між загальнонаціональними цілями та регіональними потребами, сприяє зменшенню територіальних диспропорцій, стимулює економічне зростання, відновлення інфраструктури та підвищення рівня життя населення. Цілі державної регіональної політики до 2027 року – формування згуртованої держави, підвищення конкурентоспроможності регіонів та розбудова ефективного багаторівневого врядування – визначають стратегічний напрям її реалізації та комплексний підхід до розвитку територій.

Принципи регіональної політики закладають методологічну основу для системного, справедливого та гармонійного управління, яке забезпечує інтеграцію загальнонаціональних інтересів із місцевими потребами та ресурсними можливостями, створюючи фундамент для стабільного і всебічного розвитку України. Принципи регіональної політики, такі як законність, співробітництво, субсидіарність, сталий розвиток, інтегрованість та інклюзивність, формують орієнтири для ефективної взаємодії органів влади різних рівнів, прозорого управління ресурсами та забезпечення соціальної згуртованості й економічної стабільності. Загалом державна регіональна політика виступає ключовим механізмом забезпечення сталого, гармонійного та всебічного розвитку України, інтеграції територіальних інтересів із національними пріоритетами та міжнародними стандартами.

1.2. Нормативно-правова база та інституційне забезпечення реалізації регіональної політики в Україні

Нормативно-правова база та інституційне забезпечення є ключовими елементами реалізації державної регіональної політики, оскільки визначають правові рамки, механізми та суб'єкти, відповідальні за розвиток територій. В Україні регіональна політика формується на основі Конституції та законів, а також на підставі підзаконних актів і стратегічних програм, що регламентують взаємодію центральних, регіональних та місцевих органів влади. Інституційне забезпечення передбачає функціонування комплексної системи органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, створення міжрівневих механізмів координації та співпраці з міжнародними партнерами. Така структура дозволяє забезпечити ефективну реалізацію цілей державної регіональної політики, врахування регіональних особливостей, стимулювання соціально-економічного розвитку територій та формування умов для сталого і збалансованого розвитку країни.

Інституційне забезпечення передбачає участь центральних та місцевих органів влади, а також громадських інституцій у реалізації регіональної політики:

1. Кабінет Міністрів України — координує загальнодержавну політику розвитку регіонів та ухвалює відповідні стратегічні документи.

2. Міністерство розвитку громад та територій України — центральний орган виконавчої влади, що безпосередньо забезпечує реалізацію регіональної політики, контроль за виконанням програм та стратегій.

3. Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування — реалізують державну політику на території конкретного регіону, залучають місцеві ресурси, координують інвестиційні та соціальні проєкти.

4. Громадські та наукові організації — сприяють розробці стратегій розвитку, проведенню експертних досліджень та моніторингу ефективності регіональної політики.

Україна обрала курс на європейську інтеграцію, основою якого стала Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їхніми державами-членами, підписана 14 червня 1994 року в Люксембурзі (втратила чинність) та ратифікована Верховною Радою 10 листопада того ж року (Закон України № 237/94-ВР). Ця угода набула чинності 1 березня 1998 року.

В межах її реалізації Європейський Союз та окремі міжнародні технічні програми підтримували українські громади та регіони у питаннях регіонального розвитку. Проте, незважаючи на впровадження окремих європейських стандартів у національне законодавство, державна регіональна політика тривалий час залишалася на етапі становлення та формувалася зі значними труднощами у політичному, економічному й часовому вимірах.

Для покращення ситуації 25 травня 2001 року була ухвалена Концепція державної регіональної політики [28], яка стала альтернативою радянській регіональній політиці, що тривалий час домінувала в Україні. Вона передбачала вирішення проблем, пов’язаних із зростанням територіальних диспропорцій у економічному розвитку та забезпеченні соціальних потреб громадян.

На той час більшість суспільних відносин у сфері регіонального розвитку регулювалася Законом України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України» від 23 березня 2000 року № 1602-III [24], а пізніше — Законом України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 8 вересня 2005 року № 2850-IV (втратив чинність). Хоча останній закон втратив чинність, він відіграв значну роль у формуванні історії державної регіональної політики України.

У 2007 році було ухвалене рішення створити в системі центральних органів виконавчої влади окремий орган, який би відповідав за формування та реалізацію державної регіональної політики. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 1 березня 2007 року № 323 було засновано Міністерство регіонального розвитку та будівництва України та Міністерство з питань житлово-комунального господарства України. У 2010 році Указом Президента

України № 1085/2010 ці два міністерства були об'єднані в єдине Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, яке згодом зазнавало численних змін. Сьогодні цей орган функціонує як Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України і за підтримки ЄС активно бере участь у розробці законодавчих та нормативно-правових актів для вдосконалення регіональної політики.

Фінансова підтримка регіонального розвитку державою була започаткована лише у 2012 році. Законом України від 12 січня 2012 року № 4318-VI «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України» [22] до Бюджетного кодексу було введено статтю 24-1, яка передбачала створення Державного фонду регіонального розвитку. Його ресурси мали становити не менше 1% прогнозованих доходів загального фонду Державного бюджету на відповідний рік і спрямовувалися на реалізацію державної стратегії регіонального розвитку, регіональних стратегій, а також державних цільових і інвестиційних програм у сфері регіонального розвитку.

Попри ці кроки, законодавство залишалося фрагментарним, а державна політика в цій сфері – несистемною, що значною мірою впливало на нерівномірний розвиток регіонів. Наприклад, за даними Моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів України, у 2012 році з 263,7 млрд грн капітальних інвестицій майже чверть (24,5%) припадала на місто Київ. Далі за обсягом інвестицій йшли Донецька область (11,4%), Дніпропетровська (7,7%) та АР Крим разом із містом Севастополь (7,4%). Таким чином, Київ, Севастополь та три регіони отримали понад половину всіх капітальних інвестицій (51%), тоді як на інші 22 області України припадало лише 49% [8].

Побудова ефективної державної регіональної політики в Україні значною мірою була обумовлена інтеграційними прагненнями до ЄС. Оновлена редакція Порядку денного асоціації Україна-ЄС (2013 р.) передбачала визначення рамок регіонального розвитку через прийняття закону про засади державної регіональної політики або внесення змін до наявного законодавства. У результаті, після тривалих дискусій, Верховна Рада ухвалила Закон України

«Про засади державної регіональної політики» від 5 лютого 2015 року №156-VIII [25], який закріпив основні цілі, принципи, пріоритети, повноваження суб'єктів політики, механізми фінансування та моніторингу.

Паралельно, у внутрішній політиці почалася реформа децентралізації та місцевого самоврядування, спрямована на створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ), що отримали самостійність у формуванні місцевих бюджетів і управлінні ключовими сферами життєдіяльності населення. Відтак, громади стали опорою економічного та соціального розвитку країни, а реформа забезпечила розвиток дієвого і відповідального місцевого самоврядування.

У 2022 році закон №156-VIII було суттєво оновлено (Закон №2389-IX) [23], запроваджено трирівневу систему стратегічного планування, функціональні типи територій, вдосконалено діяльність агенцій регіонального розвитку, а також визначено механізми планування відновлення територій, постраждалих від війни. Ці зміни підвищили ефективність реалізації регіональної політики та створили підґрунтя для європейської інтеграції.

Наприкінці червня 2024 року набув чинності Закон «Про міжнародне територіальне співробітництво громад» №3668-IX [29], що розширив повноваження органів місцевого самоврядування та державної влади щодо укладення угод про транскордонне співробітництво і створення єврорегіонів.

Ключові нормативні документи та інституції, що забезпечують реалізацію державної регіональної політики в Україні наведено в Додатку А.

Нормативно-правова база та інституційне забезпечення державної регіональної політики в Україні сформовані на основі комплексного підходу, що враховує як внутрішні реформи децентралізації, так і євроінтеграційні вимоги.

На сьогодні на законодавчому рівні залишається неврегульованим питання щодо механізмів узгодження документів стратегічного планування та реалізації державної регіональної політики з відповідною містобудівною документацією**,** у нормативно-правовому полі відсутня чітка процедура та визначеність інституційної взаємодії між цими видами документів (табл.1.1.)**.**

Таблиця 1.1.

«Перелік документів стратегічного планування і реалізації державної регіональної політики

Документи стратегічного планування державної регіональної політики	**Документи реалізації державної регіональної політики**
Національний рівень	
Державна стратегія регіонального розвитку України	План заходів з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку України (включає програми регіонального розвитку)
	План відновлення та розвитку регіонів (включає перелік проєктів регіонального (місцевого) розвитку, реалізація яких передбачає в рамках виконання плану відновлення та розвитку регіонів; регіональні плани відновлення та розвитку)
Регіональний рівень	
Регіональні стратегії розвитку	Плани заходів з реалізації стратегій розвитку (включають регіональні програми розвитку; програми економічного і соціального розвитку АРК, областей, районів, міст Києва та Севастополя; проєкти регіонального розвитку)
	Регіональний план відновлення та розвитку. Програма комплексного відновлення області.
Місцевий рівень	
Стратегії розвитку територіальних громад	Плани заходів з реалізації стратегій розвитку територіальних громад
	Програми економічного і соціального розвитку територіальних громад. Місцеві програми розвитку, які реалізуються через проєкти місцевого розвитку
	План відновлення та розвитку територіальної громади (включає перелік проєктів регіонального (місцевого) розвитку)
	Програма комплексного відновлення території територіальної громади (її частини)

Джерело:» [34, с. 293].

Так, в умовах воєнного стану особливої актуальності набуває необхідність врахування державних інтересів на національному, регіональному та місцевому рівнях у структурно інтегрованих документах, що охоплюють просторове, соціально-економічне та бюджетне планування. Цілісність, узгодженість та системність такого планування, а також врахування пріоритетів і обмежень, закріплених у державних програмах, планах та прогнозних документах, формують основу для інтеграції політики та ефективного функціонування управлінських процедур на всіх рівнях.

«Реалізація державних інтересів має бути базовим пріоритетом в документах державного планування регіонального та місцевого рівня щодо:

- швидкого відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад України на принципах прозорості використання фінансових ресурсів з врахуванням потенціалу та актуальних інтересів територіальних громад, підзвітності, сталості, економічної доцільності, стійкості до безпекових загроз;

- впровадження єдиної інтегрованої системи управління територіями на основі містобудівного кадастру;

- постійного моніторингу реалізації містобудівної політики та підтримки прийняття оперативних управлінських рішень стосовно території всієї держави, її окремих частин, що можуть охоплювати території однієї або кількох одиниць адміністративно-територіального устрою та/або територій територіальних громад» [34, с. 303].

Крім того, «створення такої цілісної системи документів потребуватиме внесення відповідних змін до Конституції України, що обумовлює двоетапність реалізації цього процесу: період воєнного стану впродовж якого унеможливлено внесення змін до Основного закону та повоєнний період. Результативність, ефективність, відкритість та інклюзивність такого двохетапного процесу детермінується запровадженням належних процедур для інформування, консультацій та участі всіх заінтересованих сторін на національному, регіональному та місцевому рівнях, а також інституцій громадянського суспільства» [34, с. 303].

Нормативно-правова база та інституційне забезпечення державної регіональної політики формують основу для її ефективного впровадження, створюючи правові умови для збалансованого розвитку територій, розподілу повноважень між рівнями влади та визначення стратегічних пріоритетів держави у сфері регіонального управління. Водночас сучасний етап відбудови України вимагає переосмислення існуючих механізмів реалізації політики, зокрема через посилення інноваційної складової та впровадження цифрових технологій у систему публічного управління. Ці процеси спрямовані на підвищення

ефективності взаємодії між центральними та місцевими органами влади, забезпечення прозорості управлінських рішень і підвищення конкурентоспроможності регіонів.

У контексті глобальної цифрової трансформації актуалізується питання використання інноваційних інструментів у реалізації державної регіональної політики. Саме цифровізація управлінських процесів, розвиток інноваційної інфраструктури та впровадження сучасних технологічних рішень стають ключовими чинниками підвищення ефективності регіонального розвитку. Перехід до цифрової моделі управління відкриває нові можливості для інтеграції регіонів у національний та європейський простір, сприяє формуванню інноваційної економіки та підвищенню якості життя населення. Важливою складовою цього процесу виступає реформування системи публічного управління територіальним розвитком, що передбачає удосконалення організаційних механізмів управління, оптимізацію розподілу повноважень між рівнями влади та впровадження сучасних управлінських підходів.

У сучасних умовах цифрової трансформації суспільства ключове значення набуває формування ефективного, відкритого й інноваційного публічного управління, здатного забезпечити результативну реалізацію державної та регіональної політики. Його основна мета полягає у підвищенні якості надання публічних послуг, зміцненні інституційної спроможності органів влади та досягненні сталого розвитку територій. Реалізація цього завдання можлива через створення сприятливого інноваційного середовища в системі органів публічної влади, удосконалення механізмів координації їхньої діяльності та ефективне використання цифрового потенціалу публічних службовців.

«Складність реформування публічного управління територіальним розвитком полягає в необхідності дотримання принципів системності, комплексності, інноваційності та врахування всіх аспектів цього процесу, оскільки кожен з його складників впливає на дії органів влади, які реалізують сучасну державну та регіональну економічну політику. Крім того, в сучасному світі цифрові технології змінюють всі аспекти суспільного життя країни, що,

безумовно, відображається на процесі публічного управління територіальним розвитком, який має бути оновленим та адаптованим до нових умов (цифрова трансформація). Саме тому першочерговим завданням для України мають стати підвищення дієвості системи публічного управління територіальним розвитком, яке можу бути досягнуто на основі створення та використання органами публічної влади інновацій та цифрових інструментів, а також запровадження нових підходів до процесу управління територіями різного рівня для реалізації якісної державної регіональної політики. Це, своєю чергою, дасть можливість досягти на цій основі збалансованості територіального розвитку в Україні та забезпечить високий рівень і якість життя населення» [46].

В умовах воєнного стану та активного проникнення інформаційно-комунікаційних технологій у всі сфери державного й регіонального управління особливого значення набуває оптимізація процесів публічного управління територіальним розвитком. Це зумовлює потребу у модернізації існуючої системи управління в Україні на всіх рівнях – державному, регіональному та місцевому – з її адаптацією до нових соціально-економічних реалій. Таке оновлення спрямоване на підвищення результативності управлінських функцій із використанням сучасних цифрових технологій відповідно до викликів воєнного та повоєнного періодів.

Розвиток цифрового суспільства, який стрімко прискорюється, особливо в умовах війни, суттєво змінює характер і механізми взаємодії між суб’єктами соціально-економічних систем. Він трансформує комунікаційні моделі, розширює коло учасників управлінських процесів, формує нові принципи співпраці на основі мережевої взаємодії, сприяє прозорості та відкритості публічного сектору. У таких умовах цифрова трансформація публічного управління територіальним розвитком набуває вирішального значення для ефективного функціонування системи управління, адже саме від неї залежить результативність цифровізації галузей і регіонів, а також забезпечення сталого, збалансованого розвитку держави та її інтеграції у глобальний економічний простір.

Варто зазначити, що Україна послідовно приділяє значну увагу розвитку цифрових технологій у сфері публічного управління на всіх рівнях. Початком цього процесу стало видання Указу Президента України «Про першочергові завдання щодо впровадження новітніх інформаційних технологій» [43], який заклав правові засади цифровізації державного управління. Важливими нормативно-правовими документами у цьому контексті є Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України [13], що визначає стратегічні напрями цифровізації та забезпечує узгодження національної цифрової політики з ініціативами Європейського Союзу, а також Концепція розвитку цифрових компетентностей та План заходів із її реалізації [32]. Ці документи визначають пріоритети у формуванні цифрових навичок і компетентностей населення, передбачають координацію дій органів виконавчої влади у сфері цифрового розвитку та запроваджують систему показників для моніторингу рівня цифрової грамотності.

Нині все ще спостерігаються випадки, коли органи державної влади та місцевого самоврядування використовують застарілі управлінські системи й технології, які вже не відповідають потребам сучасного публічного управління та регіонального розвитку України. Попри певні успіхи у реформуванні управлінських процесів відповідно до принципів цифрового врядування, держава має подолати ще значний крок на шляху впровадження інноваційних інструментів і сучасних цифрових рішень.

У цьому контексті пріоритетного значення набуває налагодження організаційних механізмів інноваційної діяльності органів публічної влади, активне впровадження цифрових технологій, ефективне використання наявного цифрового потенціалу та формування сприятливого інноваційного середовища в системі державного управління. Використання взаємодоповнюючих технологій – соціальних, мобільних, хмарних сервісів, аналітики даних та Інтернету речей – як окремо, так і в комплексі, здатне забезпечити глибокі трансформаційні зміни в управлінні територіальним розвитком, підвищуючи його результативність, відкритість і цінність для суспільства. Слід підкреслити, що без інтеграції

відповідних інновацій у систему публічного управління регіональним розвитком органи влади не зможуть забезпечити високий рівень надання публічних послуг населенню. Крім того, у таких умовах стає неможливим ефективне проведення державної та регіональної економічної політики в країні.

Сучасна ситуація в Україні підкреслює необхідність вдосконалення різних складових забезпечення ефективної інноваційної діяльності органів влади, які мають бути удосконалені з метою покращення ефективності публічного управління та адміністрування в умовах воєнного стану для реалізації державної регіональної політики. Йдеться, зокрема, про:

- нормативно-правовий аспект – потребує гармонізації з європейським законодавством та активного розвитку партнерства між державним і недержавним секторами. Таке партнерство підвищує ефективність управління, покращує якість публічних послуг, сприяє впровадженню інноваційних технологій, зменшує фінансове навантаження на бюджет і оптимізує розподіл ресурсів;

- інституційний аспект - передбачає створення офісів інноваційної діяльності, які можуть функціонувати у різних форматах — від робочих груп та делегування функцій до спеціальних підрозділів, окремих державних установ або за участю зовнішніх фахівців. Головна мета таких офісів полягає в ефективному управлінні інноваційними процесами, визначенні завдань і організаційних форм діяльності для підвищення результативності органів влади. Створення офісів інноваційної діяльності в органах влади в умовах цифровізації є ключовим чинником прискорення інноваційного розвитку регіонів. Вони забезпечують підвищення прозорості та відповідальності у впровадженні інновацій, поширення знань і цифрових компетентностей серед публічних службовців, а також ефективний контроль за використанням ресурсів. У результаті це сприяє створенню сприятливого інноваційного середовища, підвищенню якості публічних послуг і раціональному використанню потенціалу територій для реалізації державної регіональної політики в Україні;

- маркетинговий аспект - сприяє ефективному розвитку регіонів та реалізації державної й регіональної політики через використання стратегій маркетингу, брендингу територій, антикризового та конкурентного управління, що дозволяє поєднувати економічні та соціальні переваги територій, враховувати потреби громадянського суспільства, підвищувати привабливість регіонів для інвестицій і забезпечувати сталий розвиток у сучасних умовах децентралізації та глобалізаційних викликів;

- кадровий аспект - передбачає формування спроможних команд інноваторів, здатних ефективно відновлювати та модернізувати систему публічного управління територіальним розвитком. Особлива увага приділяється розвитку професійних компетентностей службовців, зокрема цифрових та командних, а також підготовці керівників до ефективного управління персоналом в умовах післявоєнної відбудови;

- мотиваційний аспект - спрямоване на створення умов для активізації праці службовців та підвищення ефективності управлінських процесів. Ключовим є стимулювання ініціативи, формування психологічної готовності до роботи у команді, заохочення участі у впровадженні інноваційних та цифрових рішень, що необхідні для відновлення та розвитку регіонів. Такий підхід дозволяє досягати стратегічних цілей державної політики, забезпечувати ефективну реалізацію регіональної та державної економічної стратегії та створювати стійкі управлінські структури в умовах повоєнного відновлення;

- науково-методичний аспект - є важливим чинником формування інноваційної культури та підвищення готовності персоналу до нововведень. Основними передумовами успішного впровадження інновацій є рівень освіти та професійних компетентностей службовців, їх світогляд, відкритість до змін, соціально-економічний статус та культурні особливості. В умовах дефіциту кваліфікованих кадрів доцільним є системне інноваційно-орієнтоване навчання на засадах цифровізації, підвищення кваліфікації та здобуття магістерського рівня освіти за профільною спеціальністю. Такий підхід дозволяє підвищити ефективність публічного управління територіальним розвитком, реалізувати

державну регіональну політику, забезпечити якість надання публічних послуг і сприяти стійкому розвитку територій України;

- фінансовий аспект - досягається шляхом застосування проєктного підходу, який дозволяє підвищити фінансову спроможність територій в умовах децентралізації. Реалізація проєктів регіонального розвитку, міжмуніципальної та транскордонної співпраці, а також міжнародної науково-технічної допомоги сприяє ефективному використанню ресурсів, зменшенню фінансового тягаря на державний бюджет і виділенню додаткових коштів для підтримки реального сектору економіки. Такий підхід стимулює економічне зростання та забезпечує сталий суспільний розвиток регіонів країни;

- інформаційно-комунікаційний аспекти - є ключовим фактором ефективного публічного управління в умовах цифровізації. Масштабне впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, електронного урядування та електронної демократії забезпечує прозорість, доступність та підвищує громадянську обізнаність. Особлива увага приділяється формуванню цифрових компетентностей службовців та їхньому практичному застосуванню в професійній діяльності, що сприяє ефективності реалізації державної регіональної політики.

Ефективна реалізація інноваційної діяльності в органах влади потребує комплексного підходу, що охоплює удосконалення нормативно-правового та інституційного забезпечення, розвиток маркетингових стратегій для територій, підвищення професійних компетентностей і мотивації кадрів, впровадження інноваційно-орієнтованого науково-методичного супроводу, забезпечення фінансової спроможності через проєктний підхід та застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Синтез цих заходів створює сприятливе інноваційне середовище, підвищує ефективність публічного управління та сприяє сталому розвитку територій.

Таким чином, нормативно-правова база та інституційне забезпечення є ключовими чинниками ефективної реалізації державної регіональної політики в Україні, оскільки визначають правові рамки, механізми, суб’єктів та інструменти

розвитку територій. Еволюція законодавства у цій сфері свідчить про поступовий перехід від фрагментарних рішень до формування системної державної політики, орієнтованої на збалансований розвиток регіонів і децентралізацію влади.

Поступове вдосконалення інституційного середовища сприяло розвитку ефективної взаємодії між центральними та місцевими органами влади, громадянським суспільством і міжнародними партнерами. Це дозволило підвищити результативність регіональної політики, створити умови для зменшення територіальних диспропорцій, активізації місцевого самоврядування та стимулювання соціально-економічного розвитку територіальних громад. Отже, сучасна система нормативно-правового та інституційного забезпечення регіональної політики України є результатом тривалого еволюційного процесу, спрямованого на забезпечення сталого, збалансованого та європейсько орієнтованого розвитку регіонів у контексті децентралізаційних реформ і відновлення держави. Завдяки вдосконаленню законодавства, створенню профільних інституцій та впровадженню принципів децентралізації забезпечується підвищення ефективності управління, зміцнення спроможності громад і поступовий перехід до сталого та збалансованого розвитку регіонів України.

РОЗДІЛ 2.
АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПРОБЛЕМ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ У ВОЄННИЙ І ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

2.1. Стан та тенденції розвитку регіонів України в умовах воєнного стану (на прикладі Бучанської міської територіальної громади)

Починаючи з 2014 року, економіка України розвивалася в умовах тривалих зовнішніх і внутрішніх викликів — гібридної війни, розв'язаної російською федерацією, та пандемії COVID-19, яка суттєво вплинула на стабільність соціально-економічних процесів. Після тривалого періоду карантинних обмежень, світової енергетичної кризи, зростання цін на продовольство та порушення макроекономічної рівноваги країна не встигла повністю відновитися, коли зіткнулася з новою, безпрецедентною загрозою — повномасштабним вторгненням росії в лютому 2022 року.

З 2022 року Україна перебуває в умовах воєнного стану, що суттєво вплинуло на всі сфери суспільного життя та економіки країни. Масштабні руйнування інфраструктури, демографічні зміни, внутрішня міграція населення та порушення виробничих процесів створили унікальні виклики для регіонального розвитку. Внаслідок цього регіони країни опинилися у ситуації високої невизначеності, яка потребує адаптивного управління, оперативного реагування органів влади та впровадження спеціалізованих інструментів державної політики.

Воєнний стан суттєво змінив соціально-економічну ситуацію регіонів. Багато територій зазнали значних руйнувань житлового фонду, об'єктів критичної інфраструктури, промислових підприємств та комунальних систем. Одночасно відбулося переміщення значної частини населення як всередині країни, так і за її межі, що призвело до змін у демографічній структурі та

скорочення робочої сили на локальних ринках праці. Такі трансформації спричинили необхідність коригування стратегій розвитку регіонів та створення нових підходів до управління соціально-економічними процесами. Воєнний стан не лише загострив проблеми регіонального розвитку, а й підкреслив необхідність адаптації державної політики до нових реалій, активного використання інноваційних інструментів управління та підвищення спроможності територіальних громад ефективно реагувати на виклики воєнного часу.

Починаючи з моменту повномасштабного вторгнення, в Україні спостерігається масштабне зростання втрат у всіх ключових секторах економіки. Загальна сума прямих збитків, завданих об’єктам нерухомості, транспортній інфраструктурі, промисловим підприємствам та матеріальним ресурсам, станом на листопад 2024 року становить близько 170 млрд доларів США.

Найбільш ураженими виявилися житловий фонд та транспортна інфраструктура, на частку яких припадає найбільший обсяг збитків — приблизно 60 млрд доларів США та 38,5 млрд доларів США відповідно. Енергетичний сектор зазнав пошкоджень на рівні 14,6 млрд доларів, тоді як промисловість, будівництво та сфера послуг втратили активи загальною вартістю близько 14,4 млрд доларів.

Особливо значних руйнувань зазнав аграрний сектор, прямі втрати якого оцінюються у понад 10,3 млрд доларів США, що пов’язано з пошкодженням земельних ресурсів, інфраструктури зберігання та транспортування сільськогосподарської продукції. Крім того, громадський сектор, до якого належать заклади освіти, науки, охорони здоров’я, культури, спорту та органи публічного управління, зазнав сукупних збитків у розмірі близько 16,3 млрд доларів США (табл.2.1.).

Масштаби прямих матеріальних втрат свідчать про глибоку деструкцію економічного потенціалу держави, що зумовлює необхідність системного підходу до відновлення критичної інфраструктури та забезпечення регіонального розвитку в повоєнний період.

Таблиця 2.1.

«Загальна оцінка прямих збитків інфраструктури на листопад 2024 року

Тип майна	**Оцінка прямих втрат, $ млрд.**	**Частка**	**Попередня оцінка, $ млрд.**	**Динаміка**
Житлові будівлі	60,0	35,3%	58,9	1,9%
Інфраструктура	38,5	22,7%	36,8	4,6%
Енергетика	14,6	8,6%	10,0	46,0%
Активи підприємств, промисловість	14,4	8,5%	13,1	9,9%
АПК та земельні ресурси	10,3	6,1%	10,3	0,0%
Освіта	7,3	4,3%	6,8	8,8%
Лісовий фонд	4,5	2,7%	4,5	0,0%
Охорона здоров’я	4,3	2,5%	3,1	32,3%
Культура, туризм, спорт	4,0	2,3%	3,1	29,0%
ЖКГ	3,5	2,0%	3,5	0,0%
Транспортні засоби	3,5	2,0%	3,1	12,9%
Торгівля	2,8	1,7%	2,6	7,7%
Цифрова інфраструктура	1,2	0,7%	0,5	140,0%
Адміністративні будівлі	0,8	0,4%	0,5	60,0%
Соціальна сфера	0,2	0,1%	0,2	0,0%
Фінансовий сектор	0,04	0,01%	0,04	0,0%
Всього	169,8	100%	157,2	8,0%

Джерело:» [10].

24 лютого 2022 року стало рубіжною датою в сучасній історії України — днем, коли російська федерація розпочала повномасштабну військову агресію проти української держави. Від цього моменту традиційна модель поступового, еволюційного розвитку національної економіки фактично втратила свою актуальність.

Подальший економічний розвиток більшості регіонів країни почав визначатися не стабільними довготривалими тенденціями, а кардинальними трансформаціями, обумовленими насамперед чинником національної безпеки. У

нових умовах соціально-економічної динаміки пріоритети державної політики зазнали суттєвого перегляду, а економічні процеси стали тісно пов’язані із завданнями захисту територіальної цілісності, відновлення інфраструктури та забезпечення життєстійкості регіонів.

До ключових викликів, що визначатимуть розвиток економічної системи України та її регіонів у середньостроковій і стратегічній перспективах, належать комплексні наслідки воєнних дій, трансформація структури виробництва, міграційні процеси, зміни у просторовій організації економічної діяльності та необхідність формування нової моделі післявоєнного відновлення.

В умовах воєнного стану зазнали істотних змін механізми реалізації державної регіональної політики. Значна частина владних повноважень була передана обласним військовим адміністраціям, що водночас обмежило автономію органів місцевого самоврядування у прийнятті рішень. Зокрема, сфера фактичної компетенції місцевих рад зменшилася, оскільки більшість рішень потребує погодження з відповідними військовими адміністраціями. Водночас повноваження сільських, селищних та міських голів були розширені, зокрема їм надано право одноособового прийняття рішень, насамперед у питаннях управління фінансовими та земельними ресурсами.

Ці зміни безпосередньо вплинули на механізми управління територіями та на ефективність використання економічного потенціалу окремих регіонів і громад. Водночас українські регіони відчули наслідки воєнного стану по-різному: одні опинилися у зоні активних бойових дій або в прифронтовій смузі, інші — на кордонах з потенційним агресором, а ще інші виконують роль транзитних територій, забезпечуючи економічні та логістичні потреби фронту, а також безпечне переміщення переселенців і релокацію бізнесу в більш безпечні райони.

Наразі більшість регіонів України виконують функцію тилового забезпечення збройних сил, а також сприяють відновленню економічного потенціалу національного бізнесу. Крім того, вони забезпечують вирішення

соціальних та побутових проблем внутрішньо переміщених осіб, що робить їхню роль критично важливою для стабільності та відновлення економіки країни.

З огляду на трансформаційні процеси, спричинені війною, регіони України доцільно класифікувати за особливостями використання їхнього економічного потенціалу в умовах воєнного стану та з позицій перспектив повоєнного розвитку. Умовно можна виокремити п'ять основних груп регіонів, які відрізняються рівнем безпекових викликів, масштабами руйнувань і можливостями економічного відновлення (рисунок 2.1.).

Рис. 2.1. Класифікація регіонів України за особливостями використання їхнього економічного потенціалу в умовах воєнного стану та з позицій перспектив повоєнного розвитку

Джерело: побудовано автором за даними [6].

Перша група охоплює прифронтові області, на території яких ведуться активні бойові дії. До неї належать Донецька, Харківська, Запорізька, Херсонська та частково Миколаївська області. Економічна діяльність у цих регіонах підпорядкована військовим пріоритетам: забезпеченню оборонних потреб, фінансуванню критичної інфраструктури та підтриманню базових

функцій життєдіяльності. Інвестиційна активність приватного сектору фактично призупинена, а відновлення господарської діяльності можливе лише після завершення бойових дій.

До другої групи віднесено регіони, звільнені від окупації, переважно північні області — Чернігівську, Житомирську, Київську (разом із м. Києвом), а. Вони перебувають на етапі первинної відбудови, що поєднує розмінування територій, відновлення інфраструктури та посилення оборонних споруд. Незважаючи на високу ймовірність повторних атак, державна та міжнародна підтримка спрямовується саме на відновлення критичних об’єктів і базових економічних функцій. Водночас приватний інвестиційний сектор залишається пасивним через високі ризики.

Третя група представлена умовно тиловими регіонами, які безпосередньо не зазнають наземних атак, але перебувають під ракетною загрозою. До них належать Вінницька, Дніпропетровська, Черкаська, Полтавська, Кіровоградська та Хмельницька області. Вони виконують роль першої лінії тилового забезпечення, забезпечуючи логістику, транспортування і виробничу підтримку для потреб фронту. Попри небезпеку, ці області мають потенціал економічного зростання завдяки релокації підприємств, створенню нових робочих місць та розвитку індустріальних і технологічних парків. Пріоритетними напрямами їх розвитку є розбудова виробничої та соціальної інфраструктури, розширення сфери послуг і залучення інвестицій у харчову, деревообробну, легку промисловість і будівництво.

Четверта група охоплює тилові регіони західної частини України — Львівську, Тернопільську, Івано-Франківську, Закарпатську та Чернівецьку області (частково також Волинську). Вони становлять основну територію для релокації бізнесу та розміщення внутрішньо переміщених осіб. Їхнє географічне положення створює сприятливі умови для розвитку транзитно-логістичних функцій, а близькість до ЄС формує потенціал для поглиблення міжнародного економічного співробітництва. Водночас регіони цієї групи стикаються з

проблемою відтоку трудових ресурсів, що особливо відчутно в прикордонних громадах.

П’ята група включає Волинську та Рівненську області, які межують з Білоруссю та залишаються під загрозою можливого вторгнення. Хоча економічні втрати тут мінімальні, нестабільність безпекового середовища створює несприятливі умови для активізації інвестиційної діяльності. Тому головними завданнями для цих регіонів є зміцнення обороноздатності, підтримка малого бізнесу та забезпечення стабільного функціонування місцевої економіки.

Загалом, така класифікація дає змогу визначити специфіку економічних процесів у кожній групі регіонів та розробити диференційовану політику відновлення, що враховує як рівень безпекових ризиків, так і наявний потенціал соціально-економічного розвитку. Україна має асиметричну економічну ситуацію у регіонах, що потребує диференційованої державної регіональної політики**.** Кожна група областей має власні виклики, ресурси й пріоритети розвитку у воєнний і післявоєнний період.

Аналіз сучасного економічного стану регіонів України свідчить про істотну диференціацію їх розвитку під впливом війни. Найбільших втрат зазнали області з високою концентрацією малих і мікропідприємств, оскільки саме вони виявилися найуразливішими до воєнних ризиків. Значна частина бізнесів у цих регіонах зупинила діяльність, тоді як великі підприємства продемонстрували відносну стійкість, хоча й з нижчими позитивними очікуваннями щодо майбутнього.

На регіональному рівні спостерігається різноспрямована динаміка ділової активності: Сумська, Миколаївська та Херсонська області зазнали найглибшого спаду, тоді як західні регіони — Тернопільська, Рівненська, Івано-Франківська та Черкаська — продемонстрували зростання економічної активності. Київ, Львівська та Київська області залишаються центрами підприємницької ініціативи, що свідчить про збереження економічного потенціалу навіть в умовах воєнного стану.

Важливим викликом є масштабна міграція населення: східні та південні області втратили сотні тисяч жителів, що призвело до дефіциту кадрів, тоді як західні регіони прийняли значну кількість внутрішньо переміщених осіб, створюючи додаткове навантаження на соціальну інфраструктуру. Попри це, саме ці області стали осередками формування нових робочих місць і релокації підприємств, що сприяє диверсифікації місцевої економіки.

Рівень конкуренції на ринку праці суттєво відрізняється між регіонами: якщо у східних областях спостерігається надлишок робочої сили, то на заході, навпаки, є потреба у працівниках. Це пояснюється як меншими масштабами руйнувань, так і активним переміщенням бізнесу на безпечні території.

Більшість підприємців у західних та центральних регіонах зуміли частково відновити свою діяльність, тоді як у південних і східних областях бізнес здебільшого зупинений. Попри труднощі, близько 80% підприємств в Україні не планують релокацію, що свідчить про прагнення бізнесу адаптуватися до нових умов. Водночас ефективність програм підтримки місцевої економіки залишається низькою — переважна більшість підприємців не отримує реальної допомоги від громад чи органів влади.

Позитивним є те, що громади продемонстрували високу соціальну стійкість, самоорганізацію та взаємну підтримку. Активна участь місцевого самоврядування у забезпеченні потреб внутрішньо переміщених осіб і відновленні базових послуг стала фактором соціальної згуртованості та моральної витривалості суспільства. Це, у свою чергу, зміцнило міжмуніципальне та міжрегіональне співробітництво, що є важливим чинником успіху у протидії агресору.

Поступове відновлення бізнес-активності, зниження рівня невизначеності та зростання позитивних очікувань підприємців свідчать про адаптаційний потенціал української економіки. Разом із тим, низький рівень довіри бізнесу до державної економічної політики підкреслює потребу в чітких сигналах з боку влади щодо принципів відновлення країни.

Отже, головним завданням держави стає розроблення комплексної стратегії повоєнного відновлення, яка має ґрунтуватися на дерегуляції, демонополізації економіки, зміцненні місцевих ініціатив і розвитку партнерства між державою, громадами та бізнесом. Саме це дозволить забезпечити стійке економічне зростання, соціальну стабільність та відновлення конкурентоспроможності українських регіонів у повоєнний період.

Зважаючи на загальні тенденції соціально-економічного розвитку регіонів України у воєнний період, доцільним є розгляд цих процесів на прикладі конкретних територіальних утворень. Одним із показових прикладів є Бучанська міська територіальна громада Київської області, яка пройшла складний шлях від масштабних руйнувань та гуманітарної кризи до поступового відновлення і формування нової моделі місцевого розвитку. Аналіз досвіду цієї громади дає змогу виявити реальні механізми адаптації місцевого самоврядування до кризових умов, оцінити ефективність управлінських рішень у сфері економічної, соціальної та інфраструктурної політики, а також визначити фактори, що сприяють підвищенню стійкості та відновлюваної спроможності територій у післявоєнний період.

Бучанська міська територіальна громада є одним із найдинамічніших утворень Київської області, розвиток якої зазнав суттєвих трансформацій унаслідок збройної агресії російської федерації (рис.2.2.). Розташована поблизу столиці України, громада з перших днів війни опинилася в епіцентрі активних бойових дій, що призвело до значних руйнувань житлового фонду, об’єктів соціальної інфраструктури та промислових підприємств. Водночас, завдяки стратегічному розташуванню, згуртованості місцевої влади, активності громадянського суспільства та підтримці держави й міжнародних партнерів, Бучанська громада стала одним із символів відновлення та стійкості українських територій.

Бучанська міська територіальна громада, розташована в безпосередній близькості до столиці України, з перших днів воєнної агресії опинилася у зоні

інтенсивних бойових дій. Наслідки військових подій виявилися катастрофічними для всіх сфер життя громади та проявилися у таких ключових аспектах:

- різке збільшення кількості громадян, які потребують соціальної підтримки з боку держави та місцевої влади;

- зниження економічної активності малого й середнього бізнесу;

- руйнування промислових потужностей і втрати матеріальної бази підприємств;

- зростання рівня бідності серед населення;

- погіршення демографічної ситуації, оскільки близько 40% мешканців були змушені виїхати в інші регіони або за кордон;

- втрата інтелектуального потенціалу через вимушену міграцію висококваліфікованих спеціалістів;

- масштабне знищення або пошкодження житлового фонду, соціальної, адміністративної та критичної інфраструктури;

- необхідність оперативного створення умов для проживання, зайнятості та соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб, кількість яких постійно зростає.

Рис.2.2. Мапа руйнувань Київської області внаслідок військової агресії росії проти України

Джерело: [16].

У зв’язку з цим пріоритетним завданням місцевої влади стало якнайшвидше відновлення зруйнованих об’єктів, проектування та будівництво нових, а також створення сприятливих умов для релокації бізнесу з постраждалих регіонів. Важливим напрямом є забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб і мешканців, які втратили свої домівки.

Нині громада працює над відбудовою понад 3 000 пошкоджених об’єктів, 90% із яких — житловий фонд. Серед стратегічних цілей — створення умов для відновлення й розвитку підприємництва, будівництво двох сучасних шкіл, п’яти дитячих садків, а також нової багатопрофільної лікарні на базі Київського обласного центру ментального здоров’я.

«Прямі збитки громади, за оцінками експертів KSE та Rebuild.UA, становлять 254,5 млн доларів США, а прямі та непрямі втрати від військових дій на території громади, за попередніми оцінками, сягають 661 млн. доларів США» [33].

«Втрати місцевого бюджету за 9 місяців 2022 року становлять 195,7 млн грн (5,3 млн. доларів США), місцевий бюджет недоотримав 30% планових надходжень, тоді як станом на 2021 рік бюджет Бучанської міської територіальної громади складав 1,1 млрд грн (40,7 млн. доларів США)» [33].

«З 4039 суб’єктів підприємницької діяльності, які працюють на території громади, зазнали руйнувань та отримали збитки – 427 або 10,6%. Серед них – такі великі платники податків, як ТОВ "ЮТЕМ-ІНЖИНІРИНГ", ДП “АНТОНОВ”, ПП “АВТОМАГІСТРАЛЬ”, ТОВ “НОВУС УКРАЇНА”, ПрАТ “НОВА ЛІНІЯ”, ПП “ДЕЛІЦІЯ”» [33].

«Бучанська міська територіальна громада перебувала в окупації – 36 днів. За період окупації, за попередніми даними, загинуло 419 мирних жителів» [33].

«У результаті активних бойових дій на території Бучанської міської територіальної громади було зруйновано або пошкоджено понад 3 000 будівель із загальної кількості 31 949, що становить близько 10% від усього будівельного фонду громади. Найбільших руйнувань зазнав житловий сектор — 2 546

будинків, серед яких: 2210 приватних житлових будинків та 336 батоквартирних житлових будинків» [33].

«Значних пошкоджень зазнали й 399 нежитлових об'єктів, зокрема: 32 заклади освіти, з них 28 комунальних та 4 приватні; 21 медичний заклад, серед яких 16 комунальних і 5 приватних; 8 адміністративних будівель (6 комунальних, 1 — Бучанський районний територіальний центр комплектування та соціальної підтримки, 1 — міський відділ поліції); 18 закладів культури (12 комунальних та 6 приватних); 6 спортивних споруд (3 комунальні та 3 приватні). Інфраструктурна сфера також зазнала суттєвих руйнувань. Пошкоджено 32 котельні, з яких 13 — із втратою обладнання (30 комунальних і 2 приватні), 12 трансформаторних підстанцій (ТП), 1 каналізаційно-насосну станцію (КНС), 3 водонапірні вежі. Крім того, постраждали 23 промислові підприємства, 13 відділень поштового зв'язку (ВПЗ) та 230 інших невійськових об'єктів» [33] (рис 2.3).

Рис.2.3. Оцінка збитків Бучанської територіальної громади за період окупації

Джерело: побудовано автором за даними [33].

У межах Бучанської міської територіальної громади внаслідок активних бойових дій повністю знищено 189 приватних житлових будинків**.** Ці руйнування мають не лише матеріальний, а й соціально-економічний вимір, адже вони призвели до втрати житла сотнями родин, створили потребу у забезпеченні тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб та унеможливили швидке відновлення житлової інфраструктури. Відбудова цих об'єктів потребує значних фінансових ресурсів, залучення державної підтримки та участі міжнародних партнерів, а також формування комплексної стратегії реконструкції громади.

«Згідно з даними RebuildUA**,** унаслідок збройної агресії в межах Бучанської міської територіальної громади постраждало близько 33 тисяч мешканців, що становить приблизно 45% від загальної чисельності населення громади. Обсяг прямих матеріальних збитків оцінюється наступним чином:

- житловий фонд і присадибна забудова – 124 млн доларів США;
- об'єкти соціальної інфраструктури – 98,65 млн доларів США;
- промислова інфраструктура – 14,9 млн доларів США;
- інші інфраструктурні об'єкти – 18,47 млн доларів США.

Крім того, у громаді з 2014 року зареєстровано понад 7,5 тисяч внутрішньо переміщених осіб» [33] .

Такі масштаби руйнувань суттєво вплинули на соціально-економічну стабільність громади, ускладнили процес надання базових послуг населенню та створили нагальну потребу у швидкому відновленні критичної, житлової та соціальної інфраструктури.

Наслідки воєнних дій для Бучанської міської територіальної громади мають катастрофічний характер. Значні руйнування житлового фонду, об'єктів соціальної, промислової та інженерної інфраструктури призвели не лише до масштабних матеріальних збитків, а й до суттєвого погіршення умов життя мешканців. Майже половина населення громади зазнала втрат, а різке збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб створило додаткове навантаження на місцеву економіку та систему соціального забезпечення.

Водночас це підкреслює нагальну потребу у швидкому відновленні зруйнованих об’єктів, розвитку програм підтримки постраждалих громадян і створенні сприятливих умов для повернення населення та відновлення економічної активності громади.

Отже, аналіз стану та тенденцій розвитку регіонів України в умовах воєнного стану показує глибоку диференціацію їхнього економічного та соціального розвитку, обумовлену безпековими викликами, масштабом руйнувань та рівнем адаптивності місцевих органів влади. Війна суттєво змінила традиційні механізми функціонування економіки, спровокувала масові переміщення населення, руйнування житлового та соціального фонду, а також створила нові пріоритети для державної регіональної політики. Приклад Бучанської міської територіальної громади демонструє наслідки активних бойових дій на локальному рівні: масштабні руйнування житлового та соціального фонду, значні економічні втрати, соціальні проблеми та потребу у комплексному відновленні. Досвід громади свідчить про важливість згуртованості місцевої влади, активної участі громадянського суспільства та державної і міжнародної підтримки для формування стійких моделей післявоєнного розвитку та відновлення економічної, соціальної й інфраструктурної спроможності територій. Таким чином, ефективне відновлення регіонів України потребує диференційованого підходу, адаптивного управління та комплексних стратегій, які враховують специфіку кожної громади, масштаби руйнувань та потенціал місцевого розвитку.

2.2. Основні проблеми та виклики у формуванні й реалізації державної регіональної політики у повоєнний період (на прикладі Бучанської міської територіальної громади)

Повоєнний етап розвитку України визначається складним поєднанням процесів відновлення, трансформації економічних відносин і формування нової

системи управління територіальним розвитком. Війна спричинила глибокі структурні зрушення у соціально-економічному просторі держави, посилила регіональні диспропорції та створила нові виклики для системи публічного управління. У таких умовах державна регіональна політика набуває особливої ваги, адже саме вона має забезпечити цілісність національного простору, соціальну згуртованість і рівні можливості для розвитку всіх територій.

Початок XXI століття став для України періодом складних історичних випробувань і водночас формування національної зрілості. Протягом двох десятиліть країна пройшла крізь низку подій, які докорінно вплинули на її політичний розвиток, державотворчі процеси та суспільну свідомість. До таких подій належать Помаранчева революція 2004–2005 років, Революція Гідності 2013–2014 років, російська збройна агресія з окупацією Криму й частини Донбасу у 2014 році, а також повномасштабне вторгнення 2022 року.

Кожне з цих потрясінь не лише ставало випробуванням на стійкість держави, а й відкривало нові можливості для розвитку та зміцнення демократичних засад. Помаранчева революція започаткувала процес становлення реальної демократії, відновлення верховенства права та закріплення європейського напряму зовнішньої політики. Саме в цей час почало формуватися сучасне розуміння української національної ідентичності, що згодом стало духовним підґрунтям для спротиву під час Революції Гідності.

Події 2013–2014 років засвідчили остаточне прагнення українського народу до незалежності від російського впливу та незворотність європейського вибору. Водночас саме цей період показав вразливість державних інституцій, чим скористалася росія, розпочавши гібридну війну та окупацію частини українських територій.

Після Революції Гідності Україна розпочала новий етап системних реформ, спрямованих на політичну модернізацію, економічне оновлення та зміцнення інститутів демократії. Зокрема, реформа місцевого самоврядування та децентралізація фінансів стали фундаментальними змінами у публічному управлінні. Громади отримали більше повноважень, власні бюджети суттєво

зросли, а місцева влада набула реальних можливостей для стратегічного планування розвитку територій.

У цей період сформувалася сучасна державна регіональна політика, головна мета якої — досягнення територіальної згуртованості, зменшення соціально-економічних диспропорцій між регіонами та підвищення їхньої конкурентоспроможності. Важливим кроком на цьому шляху стало впровадження механізмів державної підтримки регіональних проєктів на конкурсній основі, що дало змогу громадам ефективніше використовувати ресурси й переходити до середньострокового планування.

Поступове впровадження європейських підходів до регіонального розвитку сприяло гармонізації українського законодавства з нормами Європейського Союзу. Це заклало основи для майбутньої інтеграції та полегшило співпрацю українських регіонів із міжнародними партнерами.

Значною подією стало ухвалення у 2020 році Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року, яка визначила довгострокові орієнтири регіональної політики. Стратегія вперше узгодила національне стратегічне планування з європейським циклом, передбачила три ключові цілі розвитку та запровадила поділ територій за функціональними типами, що дало змогу застосовувати більш гнучкі інструменти державної підтримки. Проте частину запланованих законодавчих ініціатив не вдалося реалізувати через початок повномасштабної війни у 2022 році.

«Стратегічною метою державної регіональної політики до 2027 року є розвиток та єдність, орієнтовані на людину – гідне життя в згуртованій, децентралізованій, конкурентоспроможній і демократичній Україні, де здійснено відновлення зруйнованого війною; створено умови для повернення тих, хто виїхав, для життя тих, хто повернувся з війни; де ефективно використовується внутрішній потенціал територій, а їх спеціалізація та тісне співробітництво між собою та європейськими партнерами забезпечують прискорене зростання та сталий розвиток країни в інтересах кожного українця» [40].

«Війна для України сьогодні, це не тільки поточні втрати людей та економіки, це довготривалі негативні наслідки та обмеження майбутнього розвитку на довгі роки. Це слід сприйняти як об`єктивну реальність і робити кроки, які б мінімізовували негативний вплив цих викликів на існування та розвиток держави» [41].

Так, війна радикально змінила контекст реалізації державної регіональної політики. До традиційних соціально-економічних проблем додалися нові — відновлення зруйнованих територій, реінтеграція постраждалих регіонів, підтримка внутрішньо переміщених осіб, модернізація критичної інфраструктури та забезпечення соціальної єдності держави. Ці виклики формують новий порядок денний державної політики, орієнтований на післявоєнне відновлення, стійкість та інклюзивний розвиток усіх територій України.

Серед ключових проблем формування та реалізації державної регіональної політики у повоєнний період варто виділити (рис. 2.4):

1. Нерівномірність соціально-економічного розвитку регіонів. Руйнування промислової, транспортної та соціальної інфраструктури в окремих областях призвело до значного поглиблення диспропорцій між східними, центральними та західними регіонами. Це ускладнює реалізацію принципів збалансованого розвитку, закладених у стратегічних документах держави.

2. Дефіцит фінансових ресурсів. Бюджетна система України зазнала значного навантаження у зв’язку з фінансуванням оборонного сектору, гуманітарних потреб і соціальної підтримки населення. Внаслідок цього скоротилися можливості держави та місцевих органів влади інвестувати у відбудову, модернізацію інфраструктури та розвиток економічного потенціалу громад.

Рис. 2.4. Проблеми формування та реалізації державної регіональної політики України у повоєнний період

Джерело: побудовано автором на основі власного аналізу літературних джерел.

3. Проблеми з кадровим забезпеченням і управлінською спроможністю. Багато фахівців органів державної влади та місцевого самоврядування залишили свої посади через воєнні обставини. Це призвело до зниження інституційної ефективності, нестачі компетентних кадрів у сфері стратегічного планування, інвестиційного менеджменту та регіонального розвитку.

4. Недостатня координація між рівнями влади. Попри дію принципів децентралізації, залишається проблема неузгодженості дій між центральними, обласними та місцевими органами влади. Відсутність ефективного механізму міжурядової взаємодії уповільнює реалізацію програм відновлення та ускладнює розподіл фінансових ресурсів.

5. Зміна просторової структури країни. Масові переміщення населення, руйнування населених пунктів і зміщення економічної активності спричинили появу нових центрів розвитку, які потребують оновленого підходу до

територіального планування. Виникла потреба у формуванні нових стратегій просторового розвитку держави, орієнтованих на відбудову та інтеграцію територій.

6. Потреба у відновленні довіри громадян до влади. В умовах війни та економічних втрат особливої ваги набуває соціальний аспект державної політики — прозорість рішень, участь громадян у плануванні розвитку, посилення ролі громадських організацій і партнерства між владою та суспільством.

7. Необхідність міжнародної інтеграції у процесі відбудови. Відновлення регіонів України неможливе без залучення міжнародної технічної допомоги, кредитів і грантів. Однак ефективність використання цих ресурсів часто стримується бюрократичними процедурами та недостатнім рівнем інституційної підготовки місцевих органів влади до роботи з міжнародними партнерами.

Державна регіональна політика України пройшла складний шлях еволюції — від пошуку ефективних механізмів просторового розвитку до формування системи стратегічного управління, орієнтованої на європейські стандарти та принципи сталості. В умовах воєнного стану вона набула нового змісту: тепер її завданням є не лише вирівнювання територіальних диспропорцій, а й забезпечення стійкості регіонів, їх здатності до швидкого відновлення та відтворення економічного потенціалу.

Водночас сучасні процеси регіонального розвитку неможливо розглядати виключно у загальнодержавному вимірі. Кожна територіальна громада, залежно від географічного розташування, рівня економічної активності та соціальної структури, по-своєму реагує на виклики війни та реалізує державну політику у локальному контексті. Саме місцевий рівень став основою практичного втілення реформ децентралізації та перевіркою їхньої ефективності в умовах кризових ситуацій.

Показовим у цьому аспекті є приклад Бучанської міської територіальної громади Київської області, яка зазнала значних руйнувань під час повномасштабного вторгнення, але водночас стала прикладом згуртованості, самоврядування та ефективного управління відновлювальними процесами. Її

досвід дозволяє глибше зрозуміти, як державна регіональна політика реалізується на місцях, які інструменти виявилися найбільш дієвими, а які потребують доопрацювання у післявоєнний період.

На рівні органів місцевого самоврядування, таких як Бучанська міська територіальна громада, воєнний стан став каталізатором для впровадження нових механізмів реагування на кризові ситуації. Органи влади були змушені адаптувати інституційні процеси, переглянути пріоритети бюджетного фінансування, активізувати партнерство з громадськістю та приватним сектором для відновлення інфраструктури та надання соціальних послуг. У цьому контексті особливо важливим стає застосування комплексного підходу до регіонального розвитку, який поєднує кризове управління, інноваційні технології та мобілізацію внутрішніх і зовнішніх ресурсів для забезпечення життєздатності громад та сталого відновлення територій.

Відповідно до «Програми відновлення Бучанської міської територіальної громади «VDOMA KRASHCHE» затвердженої рішенням Бучанської міської ради від 20.09.2022 № 3151-33-VIII» Бучанська міська територіальна громада зіткнулася з наступними проблемами пов’язаними з воєнними діями на території громади, а саме:

«1. Зупинка найпотужніших підприємств.

2. Стрімке зростання безробіття

3. Різке зниження наповнення місцевого бюджету

4. Велика кількість людей залишилися без житла та покинула громаду

5. Відтік кваліфікованих кадрів

6. Відсутність фінансового ресурсу для відбудови

7. Відсутність чіткого алгоритму дій для органів місцевого самоврядування щодо фіксації та розрахунку збитків та подальшого механізму відшкодування

8. Відсутність достатньої кількості укриттів та бомбосховищ

9. Руйнування та пошкодження об’єктів критичної інфраструктури різних форм власності

10. Обмеженість енергоресурсів для забезпечення повноцінного функціонування об’єктів соціальної та житлової інфраструктури

11. Велика площа забруднених територій

12. Потреба у смарт-технологіях для забезпечення комунікації органів місцевого самоврядування, комунальних служб, громадян» [33].

Так, Бучанська міська територіальна громада, одна з найбільш постраждалих під час бойових дій на Київщині у 2022 році, сьогодні стикається з низкою викликів, що мають системний характер. Серед ключових проблем та викликів можна виокремити:

1. Відновлення критичної інфраструктури. Значна частина житлового фонду, об’єктів соціальної та транспортної інфраструктури зазнала пошкоджень або руйнувань. Це створює потребу у масштабному залученні фінансових ресурсів, координації між державними та місцевими органами влади, а також у розробленні ефективних механізмів відбудови на засадах сталого розвитку.

2. Обмеженість фінансових ресурсів. Місцевий бюджет Бучанської громади має значне навантаження у зв’язку з необхідністю одночасного фінансування відновлювальних робіт, соціальних програм і базових адміністративних послуг. Дефіцит фінансових ресурсів ускладнює реалізацію стратегічних пріоритетів, визначених у державних та регіональних програмах розвитку.

3. Соціально-демографічні проблеми. Через військові дії відбувся відтік населення, зокрема молоді та кваліфікованих кадрів. Це призвело до зменшення трудового потенціалу та ускладнило процеси економічного відновлення. Повернення населення вимагає створення належних умов життя, безпеки та зайнятості.

4. Необхідність оновлення стратегічних документів розвитку. Після початку повномасштабної війни частина місцевих програм і стратегій втратила актуальність. Виникає потреба у перегляді пріоритетів регіональної політики,

адаптації стратегічних документів до нових реалій та інтеграції до державних програм відновлення.

5. Кадровий дефіцит у сфері публічного управління. Частина фахівців органів місцевого самоврядування виїхала або змінила місце роботи, що спричинило нестачу компетентних кадрів для реалізації складних управлінських завдань, зокрема у сфері планування, залучення інвестицій і міжнародної співпраці.

6. Виклики інституційної спроможності. Формування нової моделі управління розвитком громади вимагає посилення координації між органами місцевої влади, бізнесом, громадськістю та міжнародними партнерами. Недостатній рівень інституційної спроможності знижує ефективність використання наявних ресурсів.

В Україні ще тривалий час зберігатимуться значні ризики, зумовлені як невизначеним перебігом воєнних дій, так і відсутністю стабільної системи міжнародних безпекових гарантій. Невідомість термінів завершення війни та ймовірність повторних загострень на території держави формують середовище постійної непевності, що негативно впливає на інвестиційну привабливість як країни загалом, так і окремих територіальних громад.

До основних загроз, які ускладнюють реалізацію процесів відбудови та розвитку громад, належать:

- тривалість бойових дій і збереження високого рівня воєнних ризиків;
- дефіцит фінансових ресурсів, необхідних для відновлення інфраструктури;
- нестача коштів для реконструкції житлового фонду — як багатоквартирного, так і приватного сектору.

Попри ці обмеження, Бучанська міська територіальна громада демонструє прагнення до системного та раціонального підходу у подоланні наслідків війни. Місцева влада орієнтується не лише на відновлення зруйнованих об’єктів, а й на їхню модернізацію з урахуванням принципів сталого розвитку, енергоефективності та безпеки. Відбудова розглядається як можливість для

переосмислення просторового розвитку громади, створення сучасної соціальної, транспортної та комунальної інфраструктури, що відповідатиме новим потребам населення.

Отже, незважаючи на складну безпекову ситуацію, саме стратегічне планування, прозоре управління ресурсами та орієнтація на довгострокову стійкість стають запорукою поступового відновлення Бучанської громади. Її приклад свідчить про потенціал локальних спроможностей навіть у кризових умовах, коли державна регіональна політика реалізується не лише як інструмент розвитку, а й як механізм виживання та оновлення територій.

Попри зазначені труднощі, Бучанська міська громада демонструє високий рівень мобілізації місцевих ініціатив, активну участь у грантових програмах, міжнародних проєктах і партнерствах. Зокрема, реалізуються програми з відновлення житла (проєкт «Відновимо вулицю Вокзальну», державна програма «еВідновлення», «Ремонт житла для відновлення прав і можливостей людей (Норе)» за підтримки Світового банку, який передбачає капітальний ремонт 79 багатоквартирних будинків), модернізації соціальних об’єктів, підтримки внутрішньо переміщених осіб (місцева програма «З турботою про кожного», «Місцева цільова програма «Забезпечення тимчасовим житлом громадян, які втратили житло внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією російської федерації» на 2024-2026 роки» (Додаток Б) [17]) і стимулювання малого бізнесу (місцева «Програма розвитку малого і середнього підприємництва Бучанської міської територіальної громади на 2022-2024 роки»). Це свідчить про поступове формування нової моделі регіонального розвитку, заснованої на принципах децентралізації, партнерства та сталості.

Таким чином, основні проблеми та виклики повоєнного періоду вимагають комплексного підходу до реалізації державної регіональної політики, який має поєднувати державну підтримку, інституційну самостійність громад і розвиток кадрового потенціалу. Для Бучанської міської територіальної громади важливим завданням є забезпечення балансу між короткостроковими відбудовними

заходами та довгостроковими стратегіями сталого розвитку. Державна регіональна політика у повоєнний період має бути переорієнтована на довгострокові цілі відбудови та сталого розвитку, що передбачає: модернізацію стратегічних документів, удосконалення механізмів фінансування, посилення кадрового потенціалу органів влади, підтримку бізнесу та розвиток людського капіталу на місцях.

РОЗДІЛ 3.
ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Проведений аналіз сучасного стану та основних проблем реалізації державної регіональної політики в Україні, зокрема на прикладі Бучанської міської територіальної громади, засвідчив, що війна стала не лише випробуванням для територіального управління, а й каталізатором глибоких трансформацій у підходах до регіонального розвитку. В умовах руйнування інфраструктури, демографічних зрушень і фінансових обмежень особливого значення набувають питання ефективної координації між рівнями влади, залучення зовнішніх ресурсів і підвищення стійкості місцевих економік. Виникає об’єктивна необхідність переосмислення пріоритетів державної регіональної політики у післявоєнний період, її адаптації до нових соціально-економічних реалій та інтеграції принципів відновлення, згуртованості й сталого розвитку.

«Війна безсумнівно загострила існуючі структурні дисбаланси в економіці України та спричинила процеси трансформації. На тлі війни виникають нові структурні зміни, обумовлені потребою у воєнному виробництві, релокації бізнесу та змінами в торговельних моделях. Успіх повоєнного відновлення економіки України залежатиме від ефективності структурних реформ та послідовності регуляторних заходів, спрямованих на відбудову та створення нової інфраструктури для забезпечення життєдіяльності українського суспільства, стимулювання розвитку підприємництва, його інноваційної та інвестиційної активності і підвищення ресурсної продуктивності економіки» [34].

«В стратегії і тактиці повоєнного відновлення України важливе місце посідатиме структурна та регіональна економічна політика. Саме ці пріоритети задекларовані в Плані реформ Ukraine Facility, який був розроблений

Європейським Союзом для реалізації програми фінансової підтримки України і має стати фундаментом для подальшого відновлення й розвитку економіки країни та її успішної інтеграції до ЄС» [34].

«Згідно Плану реформ Ukraine Facility [5], посилення спроможності регіонів залежить від секторальних реформ, що вимагає вироблення ефективних у стратегічній перспективі управлінських рішень як на національному, так і на регіональному і місцевому рівнях. В рамка прямої державної підтримки, яка є пріоритетом програми 20% грантових коштів (1,05 млрд євро) мають бути спрямовані саме на потреби регіонів» [34].

У межах Плану для Ukraine Facility реформи структуровано за трьома основними напрямами: базові інституційні зміни, економічні трансформації та розвиток пріоритетних секторів (рис.3.1.).

«

»

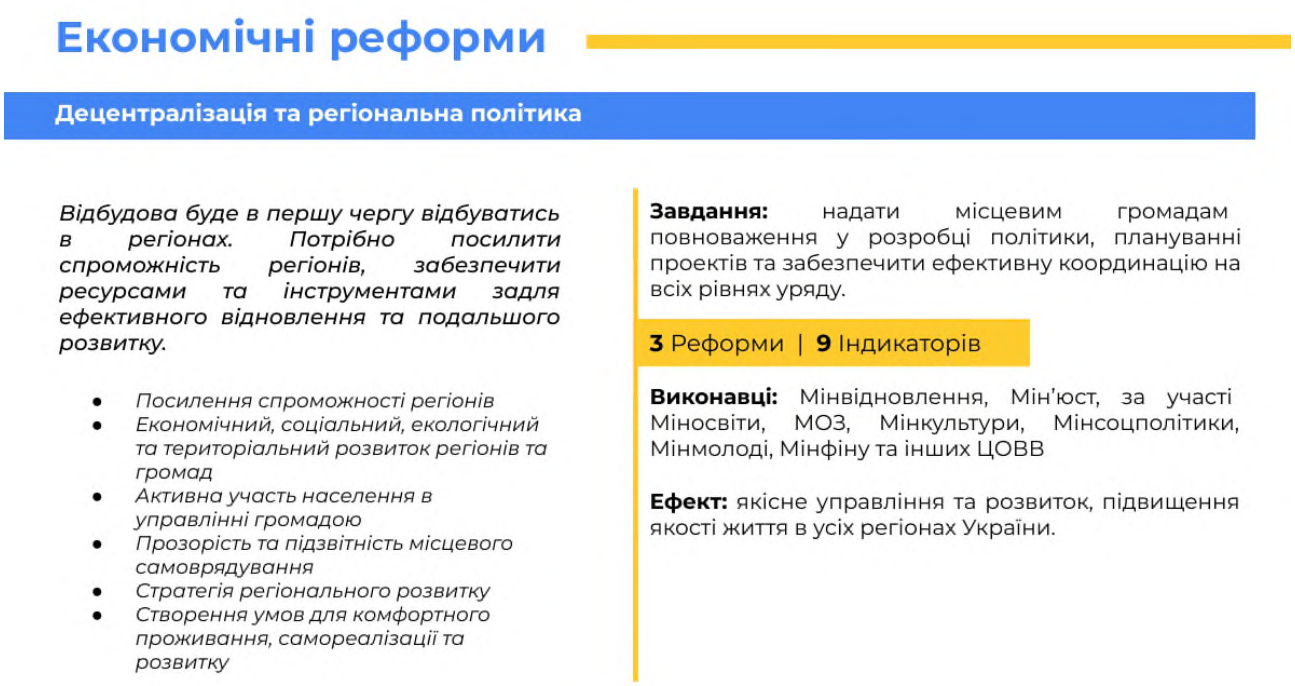
Рис. 3.1. Основні напрями Плану реформ Ukraine Facility на 2024-2027 рр.

Джерело: [21].

Децентралізація та регіональна політика у повоєнний період відіграватимуть ключову роль у процесі відбудови країни. Оскільки основний акцент відновлення припадатиме саме на регіони, надзвичайно важливо посилити їхню інституційну та фінансову спроможність, забезпечити належними ресурсами, інструментами управління та кадровим потенціалом.

Пріоритетом стає комплексний розвиток територій — економічний, соціальний, екологічний і просторовий. Важливо забезпечити активну участь громадян у процесах ухвалення рішень, підвищити прозорість і підзвітність органів місцевого самоврядування, а також удосконалити механізми стратегічного планування на місцевому рівні (рис.3.2.).

«

»

Рис. 3.2. Завдання регіональної політики відповідно до Плану реформ Ukraine Facility на 2024-2027 рр.

Джерело: [21].

Реалізація стратегій регіонального розвитку має створити сприятливі умови для комфортного проживання, професійної самореалізації та підвищення

якості життя населення. У підсумку це сприятиме ефективному управлінню територіями, сталому розвитку громад і формуванню збалансованого простору високих стандартів життя в усіх регіонах України.

Саме ефективна регіональна політика та посилення потенціалу громад стають фундаментом для реалізації загальнодержавних цілей післявоєнного відновлення. Логічним продовженням цього процесу є впровадження комплексного Плану відновлення України, який визначає стратегічне бачення розвитку держави та окреслює конкретні кроки для досягнення економічної стійкості й зростання.

Візією Плану відновлення України є «Сильна європейська країна – магніт для іноземних інвестицій» (Додаток В). План відновлення України орієнтований на забезпечення динамічного та сталого економічного зростання держави, у його межах якого визначено низку національних програм, спрямованих на досягнення пріоритетних цілей і конкретних результатів розвитку. Очікувані результати Плану відновлення України подано в Додатку Г. На реалізацію Національних програм Плану відновлення України потрібно 750 млрд. дол. (Додаток Д). відповідно до Плану відновлення України було визначено 15 національних програм для досягнення цілей 2032 (рис.3.3).

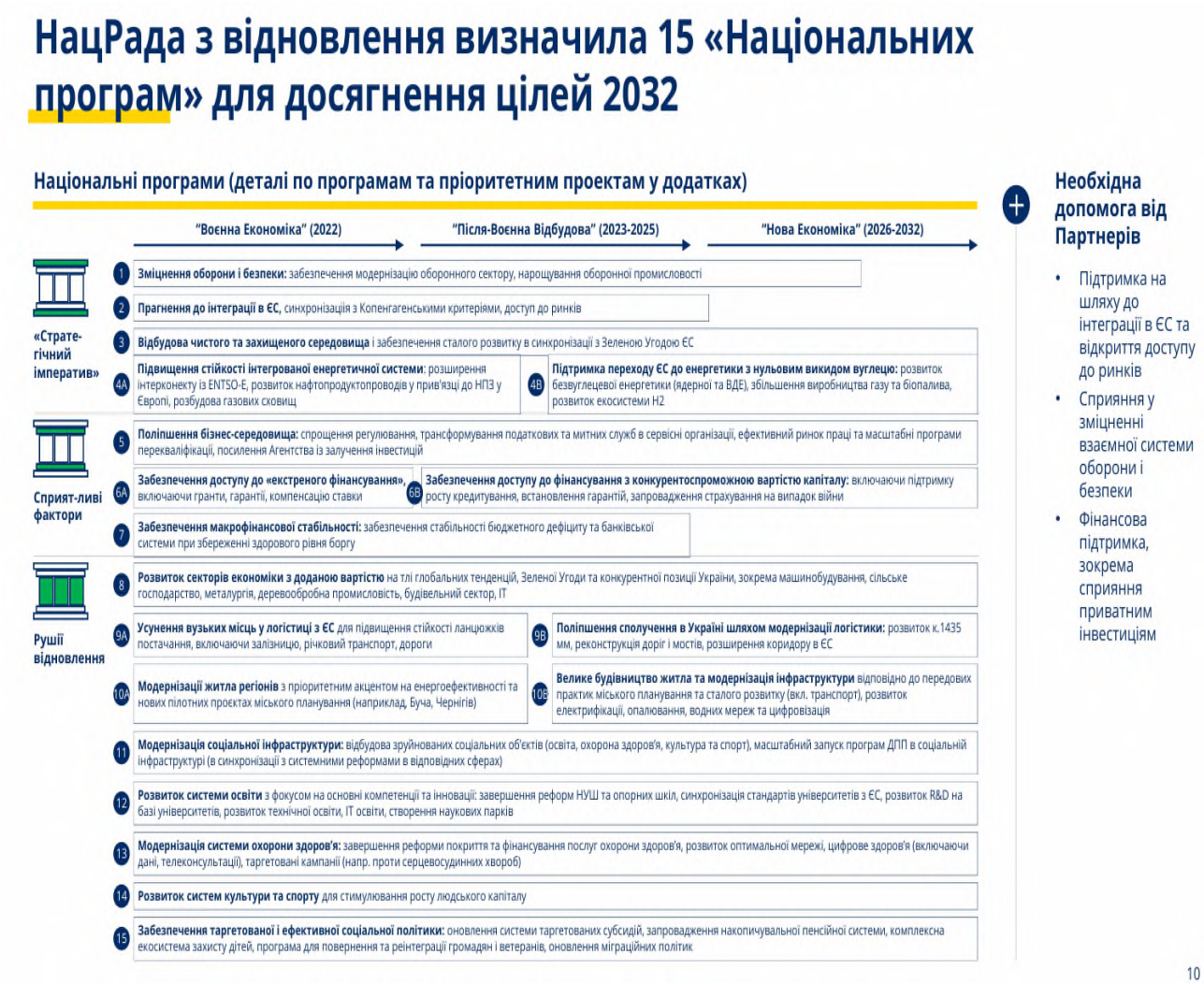
На рисунку 3.3. представлено структуру Плану відновлення України, у межах якого Національна рада з відновлення визначила 15 національних програм, спрямованих на реалізацію стратегічних цілей державного розвитку до 2032 року. Зображення відображає поетапність реалізації Плану — від періоду «Воєнної економіки» (2022 р.) до «Післявоєнної відбудови» (2023–2025 рр.) та подальшого етапу «Нової економіки» (2026–2032 рр.), що передбачає поступовий перехід від стабілізаційних заходів до модернізації економіки й забезпечення сталого розвитку. У структурі Плану виділено три ключові рівні цілей:

1. Стратегічні імперативи, що охоплюють зміцнення обороноздатності, інтеграцію України до ЄС, розвиток екологічно безпечного середовища та підвищення енергетичної стійкості;

2. Сприятливі фактори, які передбачають створення ефективного бізнес-середовища, розширення доступу до фінансових ресурсів і розвиток конкурентоспроможного людського капіталу;

3. Рушії відновлення, що включають відбудову інфраструктури, модернізацію систем освіти, охорони здоров'я, транспорту, соціальної політики та спорту.

«

»

Рис.3.3. Національні програми для досягнення цілей 2032 відповідно до Плану відновлення України

Джерело: [20].

Особливу увагу в контексті Бучанської міської територіальної громади слід приділити десятому напрямові – «Модернізація соціальної інфраструктури», який охоплює відбудову зруйнованих або пошкоджених соціальних об'єктів: шкіл, дитячих садків, медичних установ, об'єктів культури та спорту. Для Бучі цей напрям є особливо важливим, адже під час активних бойових дій у 2022 році громада зазнала значних руйнувань житлової, освітньої та медичної інфраструктури. Унаслідок цього гостро постала потреба у створенні сучасних умов для життя та надання якісних соціальних послуг мешканцям. Реалізація цього напряму в Бучанській громаді сприятиме: повному відновленню та модернізації соціальної інфраструктури з урахуванням принципів енергоефективності та інклюзивності; підвищенню рівня доступності освітніх, медичних і культурних послуг для населення; створенню комфортного міського середовища, орієнтованого на потреби людей; зміцненню соціальної згуртованості громади та поверненню внутрішньо переміщених осіб.

Післявоєнний період розвитку України вимагає переосмислення підходів до формування та реалізації державної регіональної політики. Її вдосконалення має базуватись на принципах сталого розвитку, децентралізації, соціальної згуртованості та економічної стійкості регіонів. В умовах масштабних руйнувань інфраструктури, демографічних втрат і структурних трансформацій економіки саме регіональний рівень стає ключовою ланкою у процесах відбудови та модернізації країни.

Одним із стратегічних орієнтирів є реалізація Плану відновлення України, який визначає комплекс національних програм, спрямованих на прискорення сталого економічного зростання, зміцнення інституційної спроможності держави та регіонів, а також відновлення критичної інфраструктури. У межах Плану та Ukraine Facility передбачено реалізацію реформ у трьох взаємопов'язаних блоках: базові (інституційні), економічні та секторні. Це створює передумови для узгодження державної регіональної політики з секторальними реформами, що забезпечить комплексний розвиток територій.

Першим напрямом вдосконалення є переосмислення стратегічних пріоритетів регіонального розвитку. Держава має забезпечити адаптацію політики до нових реалій — насамперед до безпекових ризиків і потреб відновлення. Це означає перехід від політики вирівнювання до політики зростання, яка стимулює розвиток локальних центрів економічної активності та підвищує їхню конкурентоспроможність.

Другим напрямом виступає посилення інституційної та фінансової спроможності регіонів. Йдеться про вдосконалення системи стратегічного планування на місцевому рівні, зміцнення спроможності органів місцевого самоврядування реалізовувати інвестиційні проєкти, а також про розширення фінансової автономії громад. Важливим кроком є запровадження механізмів прозорого та справедливого розподілу державних і міжнародних ресурсів для відновлення територій.

Третім важливим аспектом є продовження реформи децентралізації та посилення ролі громад у процесах прийняття рішень. Акцент робиться на прозорості, підзвітності та активній участі населення у визначенні пріоритетів розвитку. Це сприятиме не лише відновленню довіри до влади, а й формуванню середовища громадянської згуртованості.

У контексті Плану відновлення України значну увагу приділено модернізації соціальної інфраструктури, що визначена десятим стратегічним напрямом. Йдеться про комплексну реконструкцію освітніх, медичних, культурних і спортивних об’єктів, створення безпечного, інклюзивного середовища, доступного для всіх верств населення. Прикладом ефективної реалізації цього підходу є Бучанська міська територіальна громада, де пріоритетами після звільнення території стали відновлення освітніх і медичних закладів, реконструкція житлового фонду та створення сучасних громадських просторів. Це відповідає європейській практиці “build back better” — відновлювати краще, ніж було до війни.

Перспективним напрямом також є залучення міжнародної технічної допомоги та партнерства з європейськими інституціями. Інструменти Ukraine

Facility та участь громад у грантових програмах (зокрема в межах *EU4Recovery, NEFCO, UNDP Recovery Programme*) створюють можливості для реалізації проєктів з енергоефективності, екологічної модернізації та цифровізації публічного управління.

Важливим викликом і водночас перспективою є перехід до інноваційної моделі регіонального розвитку, яка передбачає стимулювання підприємництва, розвиток креативних індустрій, цифровізацію управлінських процесів і впровадження "зелених" технологій. Це дозволить не лише підвищити конкурентоспроможність регіонів, а й зменшити залежність місцевих економік від зовнішніх чинників.

Отже, вдосконалення державної регіональної політики України у повоєнний період має базуватися на інтеграції стратегічного планування, децентралізації, партнерства держави, бізнесу та громад, а також на принципах сталого розвитку. Реалізація цих підходів сприятиме не лише ефективному відновленню постраждалих територій, а й створенню основ для довгострокового соціально-економічного зростання держави та гармонійного розвитку всіх її регіонів.

Досвід Бучанської міської територіальної громади у реалізації Програми відновлення «VDOMA KRASHCHE» засвідчує, що сучасна державна регіональна політика повинна спиратися на активну участь місцевих громад, використання інтегрованих підходів до просторового планування та багаторівневу координацію ресурсів. Програма, затверджена рішенням Бучанської міської ради, стала комплексною моделлю післявоєнного відновлення, яка поєднує принципи децентралізації, сталого розвитку та соціальної згуртованості.

Однією з ключових перспектив удосконалення державної регіональної політики є інституційне посилення місцевого самоврядування. Програма «VDOMA KRASHCHE» передбачає створення ефективних управлінських структур, запровадження сучасних методів управління проєктами, підвищення кваліфікації кадрів та розширення автономії органів влади на місцях. Такий

підхід відповідає концепції посилення субсидіарності, закріпленої в Європейській хартії місцевого самоврядування, і має стати орієнтиром для державної політики відновлення всієї України.

Важливою складовою перспектив є інтегроване планування розвитку територій. Програма поєднує просторове, соціально-економічне, екологічне та культурне планування, забезпечуючи єдину стратегію розвитку громади. Такий підхід доцільно поширити на всі регіони України шляхом розроблення державних стандартів інтегрованого планування, що враховуватимуть регіональні особливості, природні ресурси та соціально-економічний потенціал територій.

Не менш значущим напрямом є мультиджерельне фінансування відбудови, що передбачає поєднання коштів державного бюджету, міжнародних донорських організацій, приватних інвесторів і грантових програм. Такий формат партнерства створює стійку фінансову основу для реалізації масштабних проєктів, забезпечує гнучкість у використанні ресурсів і підвищує ефективність державних інвестицій. На рівні державної регіональної політики цей досвід може бути закріплений у вигляді спеціальних фінансових механізмів підтримки громад — наприклад, регіональних фондів співфінансування проєктів відбудови. Окрему увагу в Програмі приділено принципам сталого та інклюзивного розвитку — енергоефективності, екологічності, універсальному дизайну та безбар’єрності. Застосування цих принципів у регіональній політиці сприятиме формуванню безпечного й комфортного життєвого середовища, що відповідає європейським стандартам відновлення територій після криз.

Особливо актуальною є перспектива відновлення людського потенціалу. Програма «VDOMA KRASHCHE» наголошує на створенні умов для повернення внутрішньо переміщених осіб, розвитку людського капіталу, підтримці малого й середнього бізнесу, освіти та зайнятості. На державному рівні це вимагає розроблення механізмів підтримки трудової мобільності, перекваліфікації кадрів і стимулювання локального підприємництва.

Важливим чинником підвищення ефективності регіональної політики є розвиток публічно-приватного партнерства та громадської участі. У Бучі активно реалізується співпраця з бізнесом, міжнародними партнерами та залучення мешканців до процесів планування. Такі практики забезпечують прозорість управління, знижують корупційні ризики та підвищують довіру населення до влади. На національному рівні це має знайти відображення у розширенні інституційних механізмів участі громадськості в ухваленні рішень.
Значний потенціал для вдосконалення державної політики має цифровізація процесів управління відновленням. Програма «VDOMA KRASHCHE» передбачає створення електронних баз даних про пошкоджені об’єкти, онлайн-систем моніторингу виконання проєктів і прозорого обліку фінансування. Масштабування таких рішень на рівні держави підвищить ефективність реалізації політики відновлення, забезпечить відкритість і контроль за використанням коштів.

Окремий акцент зроблено на розвитку економічної самодостатності громади. У документі визначено пріоритети підтримки малого та середнього бізнесу, стимулювання інвестицій, створення нових робочих місць і розвитку місцевої інфраструктури. Цей підхід відповідає європейській концепції «smart specialisation» — розбудови конкурентоспроможних локальних економік, що базуються на унікальних ресурсах і компетенціях територій.

Таким чином, Програма відновлення Бучанської міської територіальної громади «VDOMA KRASHCHE» демонструє приклад ефективного поєднання стратегічного бачення, управлінської інноваційності та партнерства держави, бізнесу і громади. Її досвід може бути використаний як модель для формування нової парадигми державної регіональної політики України у повоєнний період — політики, що поєднує децентралізацію, стійкість, людський розвиток і інтеграцію з європейськими стандартами управління.

Вдосконалення державної регіональної політики у повоєнний період має стати одним із ключових чинників економічного зростання, соціальної стабільності та територіальної згуртованості країни. Розвиток регіонів потребує

переходу від моделі адміністративного управління до моделі стратегічного партнерства, що поєднує зусилля держави, місцевого самоврядування, бізнесу, громадських організацій і міжнародних донорів. Особливого значення набувають такі напрями вдосконалення політики, як:

- посилення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування;
- інтеграція просторового, економічного та соціального планування розвитку територій;
- запровадження механізмів мультиджерельного фінансування відбудови;
- цифровізація процесів управління, моніторингу та контролю за використанням ресурсів;
- розвиток людського потенціалу, інклюзивності та соціальної згуртованості;
- підтримка місцевого підприємництва, інновацій та «розумної спеціалізації» регіонів.

Таким чином, досвід Бучанської громади свідчить, що успішна післявоєнна відбудова можлива лише за умови активної участі громад у плануванні та реалізації регіональної політики, прозорості управлінських рішень і цілеспрямованого використання фінансових ресурсів. У перспективі саме на базі таких інноваційних підходів формується нова парадигма державної регіональної політики — політики стійкого, інклюзивного та збалансованого розвитку, здатної забезпечити відновлення економіки, повернення людей до своїх домівок і підвищення якості життя населення в усіх регіонах України.

ВИСНОВКИ

Дослідивши тему кваліфікаційної роботи «Формування та реалізація державної регіональної політики: проблеми та перспективи у повоєнний період» можемо зробити наступні висновки:

1. Визначено, що державна регіональна політика є цілісною системою стратегічних дій держави, спрямованих на забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку територій, підвищення якості життя населення та зміцнення територіальної єдності країни. Її сутність полягає у поєднанні правових, економічних, соціальних та організаційних механізмів, що дозволяють ефективно узгоджувати загальнонаціональні інтереси з регіональними потребами та ресурсним потенціалом. Сучасна державна регіональна політика України, спираючись на принципи законності, партнерства, відкритості, субсидіарності, збалансованості й сталого розвитку, виконує роль стратегічного інструмента публічного управління, який забезпечує просторову, соціальну й економічну згуртованість держави. Її ключовими цілями є формування згуртованої держави, підвищення конкурентоспроможності регіонів і розбудова ефективного багаторівневого врядування. Еволюція регіональної політики — від централізованої моделі управління до децентралізованої — засвідчила поступовий перехід до європейських стандартів територіального розвитку, де пріоритет надається самостійності громад, ефективному використанню місцевого потенціалу та розвитку партнерських відносин між рівнями влади. У повоєнний період регіональна політика набуває особливого значення як інструмент відбудови, економічної стабілізації та інтеграції України в європейський простір.

2. Нормативно-правова база та інституційне забезпечення державної регіональної політики в Україні становлять системоутворюючий фундамент для реалізації принципів децентралізації, забезпечення збалансованого розвитку територій і досягнення європейських стандартів регіонального управління.

Протягом останніх десятиліть у цій сфері відбулися суттєві позитивні зрушення — від формування базових концепцій регіонального розвитку до створення ефективних механізмів планування, фінансування та моніторингу реалізації державної політики. Поступове вдосконалення законодавства — від Концепції державної регіональної політики (2001 р.) до Закону «Про засади державної регіональної політики» (2015 р., оновленого у 2022 р.) — засвідчує послідовність євроінтеграційного курсу України, спрямованого на гармонізацію національної політики з практиками ЄС. Важливою віхою стало створення інституційних механізмів координації на рівнях держави, регіонів і громад, що забезпечує системність управлінських процесів. Водночас ухвалення Закону «Про міжнародне територіальне співробітництво громад» (2024 р.) заклало підґрунтя для розширення транскордонної взаємодії та інтеграції регіонів у європейський простір. Разом із тим, чинна нормативно-правова база потребує подальшого вдосконалення — насамперед щодо узгодження документів стратегічного планування з просторовою та містобудівною документацією, удосконалення механізмів координації між рівнями влади та забезпечення прозорості прийняття рішень. В умовах воєнного стану ці питання набувають особливої ваги, оскільки від узгодженості дій державних, регіональних і місцевих органів влади залежить ефективність відновлення територій. Новим викликом і водночас можливістю для регіональної політики є цифрова трансформація публічного управління. Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, створення офісів інноваційної діяльності, розвиток цифрових компетентностей державних службовців сприяють підвищенню прозорості, результативності, відкритості управлінських процесів та успішній повоєнній відбудові України.

3. Сучасний стан і тенденції розвитку регіонів України в умовах воєнного стану характеризуються глибокими структурними трансформаціями, зумовленими масштабними руйнуваннями, гуманітарною кризою, зміною просторової організації економіки та необхідністю адаптації системи публічного управління до кризових умов. Війна призвела до втрати значної частини виробничого потенціалу, зниження інвестиційної активності, скорочення ринку

праці та зростання соціальної нерівності між регіонами. Проте, попри безпрецедентні виклики, українські громади продемонстрували високий рівень стійкості, самоорганізації та готовності до відновлення. Аналіз показав, що масштаби прямих економічних втрат країни сягнули близько 170 млрд доларів США, що відображає глибину економічної деструкції. Найбільш постраждали прифронтові регіони та громади, однак навіть у тилових областях спостерігається вплив воєнних ризиків на ділову активність і соціальну стабільність. Класифікація регіонів за рівнем безпеки та потенціалом відновлення засвідчила потребу у диференційованій державній регіональній політиці, орієнтованій на асиметричний розвиток територій і підтримку місцевих ініціатив. Досвід Бучанської міської територіальної громади демонструє приклад поєднання масштабних втрат і поступового відновлення завдяки ефективній координації місцевої влади, підтримці держави та міжнародних партнерів. Незважаючи на знищення близько 10% будівельного фонду, втрату економічної бази та людських ресурсів, громада реалізує програму «VDOMA KRASHCHE», спрямовану на комплексне відновлення інфраструктури, підтримку бізнесу та підвищення якості життя населення. Подальша державна політика має бути спрямована на посилення фінансової самодостатності громад, розвиток інститутів публічного управління, стимулювання економічної активності, залучення інвестицій і формування нової моделі регіонального розвитку, заснованої на принципах децентралізації, інноваційності та стійкості до криз.

4. Повоєнний період формування й реалізації державної регіональної політики в Україні супроводжується комплексом економічних, соціальних та управлінських викликів. Війна загострила існуючі диспропорції між регіонами, спричинила дефіцит фінансових ресурсів, кадрову нестачу та потребу в оновленні стратегічних документів розвитку. Приклад Бучанської міської територіальної громади демонструє, що навіть за умов масштабних руйнувань можливо забезпечити ефективне відновлення через поєднання державної підтримки, міжнародної допомоги й активності місцевого самоврядування. Основними проблемами громади залишаються відновлення критичної

інфраструктури, обмеженість фінансування, демографічні втрати та необхідність посилення інституційної спроможності. Разом з тим, Буча демонструє позитивну динаміку — реалізує програми з реконструкції житла, підтримки бізнесу та соціального захисту населення. Це свідчить про формування нової моделі регіонального розвитку, заснованої на принципах децентралізації, партнерства та сталості. У цілому, повоєнна державна регіональна політика має бути спрямована на відновлення і модернізацію територій, підвищення стійкості громад, удосконалення управлінських механізмів і розвиток людського потенціалу як основи для сталого зростання країни.

5. Післявоєнний етап розвитку України зумовлює необхідність глибокого оновлення державної регіональної політики відповідно до викликів відбудови та європейської інтеграції. Вона має трансформуватися з інструмента вирівнювання регіональних диспропорцій у механізм сталого, інноваційного й конкурентоспроможного розвитку територій. Перспективи вдосконалення державної регіональної політики України у повоєнний період:

- адаптація стратегічних пріоритетів та децентралізація (перехід від політики вирівнювання до стимулювання локальних центрів економічної активності; посилення ролі громад у плануванні та управлінні, забезпечення прозорості та підзвітності органів влади);

- посилення інституційної, фінансової та соціальної спроможності регіонів (розширення фінансової автономії громад і впровадження механізмів прозорого використання ресурсів; модернізація соціальної інфраструктури (освіта, медицина, культура) із застосуванням принципів сталого та інклюзивного розвитку);

- інноваційний розвиток та цифровізація (стимулювання підприємництва, креативних індустрій і впровадження «зелених» технологій; цифровізація управлінських процесів, моніторингу та контролю за використанням фінансових ресурсів);

- інтеграція державних, міжнародних і місцевих ресурсів (використання міжнародної допомоги, грантових програм та публічно-приватного партнерства

для відбудови та розвитку територій; сприяння розвитку людського капіталу, поверненню внутрішньо переміщених осіб та створенню сприятливих умов для життя населення). Ефективна державна регіональна політика у повоєнний період має стати фундаментом відновлення, модернізації та довгострокової стійкості держави, сприяючи створенню збалансованого простору гідного життя в усіх регіонах України.

Таким чином, у повоєнний період державна регіональна політика України потребує вдосконалення на засадах децентралізації, сталого розвитку та соціальної згуртованості. Ключовими пріоритетами є посилення спроможності громад, модернізація соціальної інфраструктури, підтримка інноваційного розвитку та цифровізація управління. Досвід Бучанської громади демонструє ефективність інтегрованого підходу з участю громад та міжнародних партнерів. Реалізація таких заходів сприятиме відновленню територій, розвитку людського потенціалу та підвищенню якості життя населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. An Agenda for a Reformed Cohesion Policy by F. Barca. URL: ec.europa.eu/regional_policy/archive/policy/future/pdf/report_barca_v0306.pdf.

2. Barca F., McCann. Ph., Rodriguez-Pose A. The Case for Regional Development Intervention: Place – Based Versus Place – Neutral Approaches Journal of Regional Science, Vol. 52, №1, 2012, pp.134-152.

3. OECD. Regional Outlook 2011: Building Resilient Regions for Stronger Economies. Paris, OECD Publishing, 2011. 296 p.

4. Reshaping Economic Geography. World Development Report. The World Bank, 2009. URL: http://wwwwds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2008/12/03/000333038_20081203234958/Redered/PDF/437380REVISED01BLIC1097808213760720.pdf.

5. Ukraine Facility. Програма фінансової підтримки України від Європейського Союзу. URL: https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/.

6. Аналітичний звіт «Економіка громад і регіонів в умовах воєнного стану та пріоритети їх повоєнного відновлення». 2022. URL: https://amer.org.ua/wp-content/uploads/2022/10/ECONOMY-OF-COMMUNITIES-AND-REGIONS.pdf.

7. Варналій З. С., Білик Р. Р. Економічна безпека та конкурентоспроможність регіонів України: монографія. Чернівці: Технодрук, 2018. 454 с.

8. Державна регіональна політика: ключові угоди, концепції та Закони. Частина 1. Коротка історія. URL: https://decentralization.ua/news/18412.

9. Державне управління регіональним розвитком України: монографія: за заг. ред. В. Є. Воротіна, А. Я. Жаліла. Нац. інститут стратегічних досліджень при Президентові України Київ. 2010. 288 с.

10. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України станом на листопад 2024 року. URL: KSE_Damages_Report-November-2024-UA.pdf.

11. Карташов Є. Г. Теоретичні засади державного управління еколого-економічними системами на регіональному рівні. *Вісник Академії митної служби України. Серія: "Державне управління"*, № 1 (8), 2013. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/714855/1/18.pdf?utm_source=chatgpt.com.

12. Концепція відновлення місцевого самоврядування України: схвалено Правлінням Асоціації міст України рішенням від 01 квітня 2024 року № 7. URL: https://auc.org.ua/sites/default/files/koncepciya_vidnovlennya_ms_final.pdf (дата звернення: 12.10.2025).

13. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України : схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text.

14. Лелеченко А. П. Регіональна політика як науково-прикладний феномен. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. №13-14. С. 92-96.

15. Максименко С. Державна регіональна політика: міжвідомча координація та багаторівневе врядування на шляху до Європейського Союзу. URL: https://decentralization.gov.ua/news/18765?utm_source=chatgpt.com.

16. Мапа руйнувань. Відновлення України. URL: https://recovery.gov.ua/.

17. Місцева цільова програма «Забезпечення тимчасовим житлом громадян, які втратили житло внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією російської федерації. URL: https://drive.google.com/file/d/1UPHPpYopHLLmqwEI01BCnbjujJjLuhIn/view.

18. Новикова М. В., Уколова Н. О. Концептуальні аспекти зв'язку нової економічної географії з міжнародною торгівлею та зовнішньоекомічний просторовий потенціал України. URL: http://jrnl.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/download/281/270.

19. Олуйко В. М. Державна регіональна політика: формування і реалізація. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 1. С. 5-8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2002_1_3.

20. План відновлення України. URL: 62c19ac16c921fc712205f03_NRC Ukraine's Recovery Plan blueprint_UKR.pdf.

21. План для Ukraine Facility задачі та зміст. URL: plan-dlya-ukraine-facility_prezentacziya.pdf.

22. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України: Закон України від 12.01.2012 № 4318-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4318-vi#Text (дата звернення: 12.10.2025).

23. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій: Закон України від 09.07.2022 № 2389-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text (дата звернення: 12.10.2025).

24. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23.03.2000 № 1602-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text (дата звернення: 12.10.2025).

25. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text (дата звернення: 12.10.2025).

26. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України; Стратегія від 05.08.2020 № 695. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text (дата звернення: 12.10.2025).

27. Про затвердження плану заходів на 2025-2027 роки з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України; План, Заходи від 25.09.2025 № 1047-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1047-2025-%D1%80#Text (дата звернення: 12.10.2025).

28. Про Концепцію державної регіональної політики: Указ Президента України; Концепція від 25.05.2001 № 341/2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2001#Text (дата звернення: 12.10.2025).

29. Про міжнародне територіальне співробітництво України: Закон України від 24.04.2024 № 3668-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3668-IX#Text.

30. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 12.10.2025).

31. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text (дата звернення: 12.10.2025)].

32. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-р#Text.

33. Програма відновлення Бучанської міської територіальної громади «VDOMA KRASHCHE»: рішення Бучанської міської ради від 20.09.2022 № 3151-33-VIII. URL: 3151-33-viii_dodatok_vdoma_krashche.docx.

34. Просторовий розвиток економіки України: сучасні тренди трансформації та виклики європейської інтеграції : монографія; наук. ред. В. С. Кравців, І. З. Сторонянська / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2024. 451с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

35. Публічна політика: навчальний посібник. Полтава: ПолтНТУ, 2018. 225 с.

36. Пухир С. Т. Фінансові механізми реалізації державної регіональної політики в Україні: дис. … доктора. економ. наук : 08.00.05 / С. Т. Пухир. Л., 2020. 456 с.

37. Регіональна політика Європейського Союзу [Електронний ресурс] : підручник / [за ред. Віктора Чужикова]. К.: КНЕУ, 2016. 495 с. URL: https://ir.kneu.edu.ua:443/handle/2010/19806.

38. Романюк С. А. Аналіз сучасних підходів до формування державної політики регіонального розвитку. *Економіка харчової промисловості*. 2013. № 1. С. 9-13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echp_2013_1_3.

39. Територіальний розвиток і регіональна політика в Україні: Виклики та пріоритети України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. редактор В. С. Кравців. Львів, 2018. 157 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

40. Тетяк Ю. Державна регіональна політика: стан справ на травень 2024 року. Інститут громадянського суспільства. URL: https://www.csi.org.ua/news/derzhavna-regionalna-polityka-stan-sprav-na-traven-2024-roku/.

41. Ткачук А., Третяк Ю. Про відновлення та регіональний розвиток після війни. URL: https://www.csi.org.ua/news/pro-vidnovlennya-ta-regionalnyj-rozvytok-pislya-vijny/.

42. Транскордонне співробітництво України в контексті євроінтеграції : монографія / Н. А. Мікула, В. В. Засадко. К. : НІСД, 2014. 316 с.

43. Указ Президента України «Про першочергові завдання щодо впровадження новітніх інформаційних технологій» від 10 жовтня 2005 р. № 1497/2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1497/2005#Text.

44. Чайкіна А.О., Кудінов О.М. Теоретичні засади формування регіональної політики при реалізації стратегії сталого розвитку. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*, 2024 р., № 2 (132). URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2024/2_2024/9.pdf.

45. Чорний Р. С. Регіональна політика як домінанта повоєнного відновлення України: монографія. / Чорний Р. С., Чорна Н. П. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2025. 260 с. https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/54491/1/%D0%9C%D0%9E%D0%9D

%D0%9E%D0%93%D0%A0%D0%90%D0%A4%D0%86%D0%AF_%D0%A7%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%A0.%20.pdf.

46. Шумська Г. М. Забезпечення дієвого публічного управління територіальним розвитком для здійснення ефективної державної та регіональної економічної політики: теоретико-методичні аспекти. *Бізнес-інформ*. №4. 2024. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-4_0-pages-40_53.pdf.